

l. 2674

Ierarhia și Mitropolia

bisericeii române

din

Transilvania și Ungaria

de

BCU Cluj / **N. Mangra** / Library Cluj

Retipărire din „Telegraful Român“.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG 2008 02538

Sibiu.

Tiparul Tipografiei Arhidiecezane.

1908.

Ierarhia și Mitropolia

bisericeii române din Transilvania și Ungaria.

Scriind despre viața și activitatea Mitropolitului Sava II. Brancovici, am făcut o scurtă reprivire istorică asupra ierarhiei bisericeii române, atingând și chestiunea mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei, a cărei existență istorică Dr. Bunea o tăgăduște, scoborându-o la simplă episcopie, numindu-l consecuent pe Mitropolitul Sava Brancovici: episcop al Belgradului.

Surprins de aceasta nouă teorie în știința istoriei naționale, mi-am exprimat mirarea zicând: «Inainte de reformațiune, el (Dr. Bunea) nu admite să fi avut Români din Transilvania, necum mitropolie, *ci nici măcar o episcopie*, pe cuvânt, că conciliul lateran II. din 1215 a decretat, ca bisericile românești de rit grecesc să fie supuse episcopilor latini în a căroră dieceze se aflau... Iar după reformațiune, cu tendențe de a fixa drept adevăr istoric, că biserica română din Transilvania înainte de unire era *calvină* sau *calvinizată*, trage cu buretele peste în-

tregul trecut al bisericeii ortodoxe române din Transilvania.¹⁾

Nu mai puțin surprins, poate, și dânsul de această constatare din partea mea, ca și cum ar vrea să-și rectifice scrisele, mă ocărește, că aș fi spus «un neadevăr», zicând: «Îndată la început Dl Mangra ne spune un neadevăr. D-Sa a avut în mână cărțile mele: «Vechile Episcopii» și «Ierarhia Românilor» în care am dovedit, că Români din Ardeal au avut o episcopie îndată după conciliul florentin. Începutul episcopiei Vadului l-am pus pe timpul lui Ștefan cel Mare (1457—1504), iar al episcopiei Geoagiului pe timpul lui Radu cel Mare (1494—1508), va să zică înainte de reformațiune. Cu toate acestea, dl Mangra cutează a tipări negru pe alb: «Înainte de reformațiune, el (Bunea) nu admite să fi avut Români din Transilvania, necum mitropolie, ci nici măcar o episcopie.»²⁾

Le-am avut și le am la mână scrierile citate, pe a căror bază am făcut constatarea de mai sus, și mă miră curajul, cu care Dr. Bunea mă

¹⁾ „Mitropolitul Sava II. Brancovici“ pag. 2.

²⁾ Dr. Bunea: Mitropolitul Sava Brancovici, pagina 4.

apostrofează, tipărind negru pe alb, că spun «*neadevăr*». Căci lucrul să are tocmai invers. Dr. Bunea adevă, nici n'a încercat să dovedească, că pe timpul lui Ștefan cel Mare și Radu cel Mare, Românii din Ardeal ar fi avut episcopie, ci vrea să arate contrariul, că n'au avut absolut nici o episcopie. Să-i citez propriile cuvinte: «*Cel dintâi episcop în mănăstirea și episcopia Vadului ar fi Larion sau Ilarion pe la 1523*»,¹⁾ afirmând cu certitudine, că numai de pe timpul lui Rareș, adevă «*dela 1527 a existat episcopie românească în Vad*».²⁾ Asemenea și începutul episcopiei Geoagiului îl pune «pe timpul, când pâr-călabii domnilor români stăpâneau castelul Stremțului, între 1508—1522, precis la anul 1522, dela care începe șirul episcopilor».³⁾

Acestea ar fi dar celea mai vechi episcopii românești recunoscute ca existente de Dr. Bunea, nu «îndată după conciliul florentin» și nici mai apoi, pe timpul lui Ștefan cel Mare (1457—1504) și Radu cel Mare (1494—1508), ci tocmai după timpul acestor

1) Vechile Episcopii p. 23.

2) ib. pag. 21.

3) ib. pag. 34.

Voevozi. Căci după părerea sa, după conciliul dela Florența (1439) Românii n'au avut decât niște episcopi voiajari, «veniți pe furiș», în Transilvania.¹⁾

«*Așa numita Mitropolie a Belgradului, o spune clar, n'a existat înainte de anul 1599, iar înainte de anul 1556 n'a existat nici măcar o episcopie, care să se fi estins peste tot teritoriul locuit de Români. Cea dintâi episcopie a tuturor Românilor din Ardeal nici n'a fost ortodoxă în însemnarea de astăzi, ci în însemnarea de pe timpul dominațiunii calvine, adecă calvinească.*»²⁾

Judece acum cetitorul nepreocupat, dacă nu aveam dreptate să imput Dlui Bunea, că în scrierile sale, înainte de reformațiune nu admite să fi avut Românii din Transilvania măcar o episcopie, punând începutul și a celor mai vechi episcopii recunoscute de dânsul, a Vadului și Geoagiului, deodată cu reformațiunea, în deceniul al treilea al secolului 16, și susținând negru pe alb, că *cea dintâi episcopie a Românilor din Ardeal a fost calvinească*, nu ortodoxă orientală, făcându-i calvini pe toți Românii din Transilvania.

¹⁾ ib. p. 7, 10, 13, 14.

²⁾ Dr. Bunea: Vechile Episcopii p. 146.

Înțeleg deci supărarea pentru păcatul ce a săvârșit împotriva tradițiunii bisericei române și a adevărului istoric, căci a tăgădui existența și continuitatea ierarhiei bisericești, dela introducerea creștinismului, la Românii din cuprinsul Daciei Traiane, însemnă a tăgădui continuitatea existenței lor în țările ce locuiesc, pentrucă, scrie Plutarch: «poți găsi cetăți neîntărite cu ziduri, fără știință de carte, fără regi, fără monedă, dar popor fără temple, fără preoți și sacrificii nu vei găsi». ¹⁾ Poporul român, dacă a persistat în Dacia și după încetarea dominațiunii romane, el *numai ca societate religioasă, în biserica creștină, și-a putut continua și conzerva existența sa.*

¹⁾ Plutarch, contra Colotes. 19.

I.

Inceputul și existența ierarhiei bisericești la Români, până în secolul al XIV-lea.

Scriitorul bisericesc Tertulian, pe la finea secolului al doilea, mărturișește: «S'au supus credinței lui Christos, Dumnezeului celui adevărat, diversele popoare ale Getulilor, ale Maurilor, ale Ispanilor și ale Galilor, locurile Britanilor cele neajunse de Romani, națiunile Sarmaților, *Dacilor*, Germanilor, și ale Sciților,¹⁾ etc. Bingham admite, că vechia capitală a Daciei, *Sarmisegetusa*, a fost și scaunul arhiepiscopal, care se enumără între scaunele autocefale.²⁾ Creștinismul s'a întemeiat întâi în centrele culturale ale imperiului roman, și de aici s'a răspândit mai departe. Sarmisegetusa, capitala Daciei, după colonizare deveni centrul culturei și civilizației romane în Dacia, sub a căror influință s'a format *creștinismul român*, dovedit prin terminologia religioasă, păstrată în limba bisericească a poporului ro-

¹⁾ Tertulianus contra Judaeos c. VII.

²⁾ Bingham, Orig. Eccl. lib. IX. c. IV. §. 15.

mân până azi. Biserica creștină însă se organizează în tot imperiul, pe timpul lui Constantin cel Mare, care supunând pe Goți, favoriză lățirea creștinismului între acești barbari. La întâiul sinod ecumenic dela Nicea (325) aflăm chiar un Episcop al Gothiei, Teofil, care a subsemnat deciziunile sinodului împreună cu ceilalți sfinți părinți. Acestuia îi urmează ca apostol al creștinismului între Goți, Ulfila, născut în Oltenia, care după o arhipăstorie de șapte ani, sub perzeuțiunea lui Atanaric fu silit pe la 355 să părăsască Dacia și cu un număr mare de Goți creștini să treacă peste Dunăre în Moesia. Creștinii băștinași însă legați de moșiile lor remaseră în Dacia Traiană, preferind martiriul, dintre cari mai cunoscuți sunt sf. Sava Gotul și sf. Nichita Romanul.¹⁾

Invățatul episcop rus Porfirie Uspenski, după-ce a cercetat mai mulți ani bibliotecile orientului a publicat în jurnalul rusesc «Ocupațiunile Academiei spirituale de Kiev» un tratat intitulat: «*Predicatorii în Bulgaria, Moldo-Vlachia și Rusia Ungară*, în

¹⁾ D. Onciul: Teoria lui Roesler. Convorbiri literare 1885 p. 595—6. Constantin Erbiceanu: Ulfila, viața și doctrina sa. „Biserica ort. rom.“ Anul XXII. (1898—99.)

care întemeiat pe un document nou, găsit într'una din bibliotecile Orientului, scrie, între celelalte, relativ la viața bisericească a Românilor din Dacia, următoarele: «La începutul secolului al IV-lea, când Dacia era ocupată de Goți, aici era un Episcop cu numele Teofil, care a luat parte la sinodul I-iu ecumenic. Acest episcop avea un discipul, cu numele Nichita, care s'a născut pe timpul împărăției lui Constantin cel Mare, dar care a fost educat în țara barbarilor, numiți Goți, de preste râul Dunărea «*περὸν τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ*». El era depărtat de ceilalți barbari, fiindcă făcea parte din numărul pioșilor «*τῶν εὐσεβούντων ἦν*», dar chiar și cu *neamul*, precum și cu *avuția* era diferit de ei. Și cu toate acestea regele Goților, Atanaric, l'a ars în foc pentru credința în Christos. . . . Tot în secolul IV. în Gothia, după episcopul Teofil, a fost Nichita *episcop al Dacilor* și al *Besilor*, supranumit și *apostolul Daciei ripense* și laudat de sf. Paulin al Noiei (389) etc.»¹⁾

Despre sf. Nichita și Teofil, *Minologiul* imprimat în Roma se exprimă

¹⁾ Sinaxarul anului întreg. Manuscript din anul 1249 (grecesc). „Biserica ortodoxă română“. Anul V. (1880—1881.)

astfel: «Illud quoque traditur Nicetam Christianis rudimentis imbutum fuisse a Theophilo; episcopo Gotiae, eo nempe qui concilio Niceno interfuit et subscripsit: *Theofilus Gothiae Metropolis*». (Și aceea se spune, că Nichita a fost adăpat în elementele doctrinei creștine de către Teofil, episcopul Gotiei, adică acela, care a luat parte la conciliul Nicean și a scris: Teofil al Mitropoliei Gotiei.) ¹⁾ Tot asemenea vorbește și sinaxariul Mineiului românesc la 15 Septembrie, când biserica noastră serbează amintirea sfântului Nichita: «Acesta (S. Nichita) a fost pe vremea împărăției Marelui Constantin născut și crescut în țara barbarilor celor numiți Goți (adică în Dacia lui Traian), care scriitorilor grecești le este dincolo de Dunăre, iară nouă, Românilor, dincoace de Dunăre, care țară pe acele vremuri o stăpâneau Goții și se chemă Goția».... etc.

Bolandianii ne spun, că vechea Dacie, unde a trăit și predicat sf. Nichita, a fost o parte a Ungariei, Transilvania și provinciile vecine: «*Dacia vetus partem Ungariae, Tran-*

¹⁾ Menologion sive kalendarium Ecclesiae Constantinopolitanae. Romae a. 1788.

silvaniam, et vicinas aliquot provincias complectabatur: ubi sub exitum quarti, et initium quinti seculi *floruit S. Nicetas Episcopus*». ¹⁾

Petru Bod, bazat pe mărturia lui Filostorg, constată, că în ambele Dacii și în Panonia erau biserici renumite în secolul al IV-lea: «Fuisse in *Dacia utraque* ac Pannonia hoc tempore *celebres ecclesias* palam est». ²⁾ Pe timpul împăratului Leon cel mare, între anii 457—474, în locurile pe unde se întindeau Daciile, atât a lui Traian, cât și a lui Aurelian, erau aproape 30 de episcopi. ³⁾ Nici nu se poate presupune, că în Dacia lui Traian, unde s'a întemeiat și înflorit cultura și civilizațiunea romană, nu ar fi existat biserici creștine, dat fiind faptul, că desființându-se imperiul roman, în locul lui s'a ridicat și întărit pretutindenea biserica creștină. Numărul cel mare al martirilor din ambele Dacii, cari prin predicarea evangheliei au stărui să înblânzească moravurile barbarilor, este dovadă neîn-

¹⁾ Acta sanctorum Ungariae ex Ioanis Bollandi operibus excerpta. Cassoviae 1744 p. 5.

²⁾ P. Bod. Historia Hungarorum ecclesiastica. Lugduni Batavorum 1888 p. 30.

³⁾ G. Enaceanu: Creștinismul în Dacii, p. 47.

doioasă despre existența bisericeii și a ierarhiei Românilor. Căci ar fi ne-natural a recunoaște, forțat de fapte, episcopi și martiri în epoca invaziunilor barbare în Dacia, și apoi a-i însuși la alte popoară, cari, afară de coloniștii lui Traian, încă nu erau creștine până în secolul al IX-lea, ca la Bulgari, Slavi și Unguri, iar nu Românilor, cari trăiau în aceste locuri. ¹⁾

Iată cum se exprimă, în chestiunea vechimei ierarhiei bisericești a Românilor, istoricul Dimitrie Filippid:

«Mai tot poporul Românilor din început a fost credincios dogmei răsăritene a vechei biserici universale, și încă *înainte de invaziunea Ungurilor își aveau preoții și episcopii lor*. Români și cei din Banat și cei din Giula și Ardeal, unde aveau stăpânire Ungurii, mai toți au fost următori dogmei răsăritene și universale». ²⁾ Această părere o are și fericitul Petru Maior în privința vechimei ierarhiei Românilor, că adecă Români cei dincoaci de Dunăre, în veacurile cele dintâi ale creștinătății au avut episco-

¹⁾ C. Erbicean, Biserica ortodoxă română, an. XVII p. 537.

²⁾ Filippid: Istoria Românilor (grecește). „Biserica ort. rom.“ an. XVII (1893—94) p. 540.

piile lor, cum și după aceea, zicând: «Și aceea este adevărit, că pe la mijlocul sutei a zecea României în Ardeal au avut episcop pe Ierotei, pe care principele Gila al Românilor din Ardeal l-a fost adus cu sine din Țărigrad». ¹⁾

Faptul acesta, adevărit prin mărturiile bizantine, istoriografii nostri nu l-au apreciat după toată însemnătatea lui, mulțămindu-se a constată numai, că Gila, principele Ardealului, pe la 951 s'a botezat la Constantinopol și de acolo a adus un episcop pentru țara sa, cu numele Ieroteiu. ²⁾ Cedrenus însă relatează astfel faptul:

«Caeterum Turci ³⁾ non ante finem fecerunt în Romanas ditiones grassandi, quam Bolusudes eorum princeps fidem se amplecti Christianam simulans, *Constantinopolim venit*, baptizatusque ibi a Constantino est exceptus, ab eoque patricii dignitate, et magnis donis ornatus, ditatusque domum rediit. Non multo post Gylas ipse quoque Turicus princeps, eodem

¹⁾ P. Maior, Istoria bisericeii Românilor p. 120—124.

²⁾ Const. Porphyrog. de adm. imp. c. 40 la Onciul: Originele Principatelor române p. 129.

³⁾ Scriitorii bizantini numeau pe Unguri la început Turci și țara ungurească Turcia.

se ejusdem rei causa confert: baptizatusque, et eodem quo prior modo tractatus, monachum *secum abduxit* Hierotheum, pietatis fama celebrem, quem Turciae episcopum Theophylactus patriarcha designavit. Isque ut in Turciam venit, multos a barbarica fraude ad Christianam religionem traduxit» = Turcii, adică Ungurii, n'au încetat a năvăli asupra ținuturilor romane, până când Bulusudes, principul lor, fățărindu-se a primi credința creștinească n'a venit la Țarigrad, și botezându-se acolo, Constantin îi fu naș, dela carele fiind patricius și cu mari daruri dăruit, și îmbogățit se înturnă acasă. Nu mult după aceea Gila, și el princip turcesc, acolo și pentru aceeași treabă se duce: și botezându-se și întru același chip precum cel dintâi cinstit, pe călugărul Ierotei, ce erà vestit de evlavie, pe carele patriarhul Teofilact l-a rânduit Ungariei episcop, îl duse cu sine. Și acela venind în Ungaria, pe mulți dela înșelăciunea cea varvaricească i-a întors la credința cea creștinească.» ¹⁾

Din acest citat s'ar părea, că Gila a importat din Constantinopol

¹⁾ Petru Maior: Istoria bisericei Românilor p. 15.

pe episcopul Ierotei pentru Ardeal. Insuși P. Maior înclină spre părerea aceasta. Dar precum traducerea latinească, așa și cea românească a lui Maior, făcută după cea latină, nu redau exact înțelesul textului grecesc al lui Cedrenus. Pasagele referitoare la Gila și Ierotei în textul original sună astfel:

«Μετ' ου πολυ -δὲ και Γύλας, ἄρχων ὢν και αὐτος των Τουρκων, εἰσεισιν εις την βασιλιδα και βαπτίζεται, των ἴσων ἀξιωθεις και αὐτὸς ευεργεσίων και τιμῶν ἀνελάβετο δέ με θέαυτῶν και τινα μοναχὸν, Ἱερὸθεον τοῦτομα, δόξαν εὐλαβειας ἔχοντα, ἐπισκοπον Τουρκιας παρὰ τῶν Θεοφυλάκτου χείροτονηθεντα. ὅς εκετσε γερομενος, πολλὺς ἀπὸ τῆς βαρβαρικης πλάνης εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἐπαιρηγαγεν»¹⁾ = Iar nu după mult și Gila, principe fiind și el al Turcilor, vine în cetatea împărătească și se botează, învrednicindu-se și aceștia de egale binefaceri și onoruri. *Și a luat cu sine pe un oare-care monah Ierotei cu numele, care aveà renume pentru evlavia sa, pentruca să se hirotonească episcop Turcilor de cătră Teofilact, care de acolo întorcându-se a*

¹⁾ Georgius Cedrenus, Anales Basel 1566. p. 524.

adus la creștinism pe mulți alții dela eroarea barbarică.“ Cu alte cuvinte: Gila mergând la Constantinopol să se boteze, a luat cu sine pe monahul Ierotei din Ardeal (monachum secum abduxit Hierotheum) pe care patriarhul Teofilact apoi l-a hirotonit episcop, și ca atare s'a reîntors în patrie. Ierotei erà, va să zică, călugăr român din vre-o mănăstire ardelenescă, poate chiar din mănăstirea, care se află în cetatea Morisena (Mureșana) lângă Murăș în Bănat. ¹⁾

În secolul al X-lea și începutul celui al XI-lea în Banatul-Timișan se găsesc în adevăr două mănăstiri ortodoxe, una cu hramul sftlui Ioan Botezătorul în cetatea Mares (Morisena) unde azi e comuna Cenadul-nemțesc și alta cu hramul sftlui George, pe locul unde e comuna Oroszlámos. Cea dintâi fundată de ducele Banatului Achtum sau Optum, în care se află și un episcop ortodox, ²⁾ a doua de Cenadin, care a dezertat din castrele lui Optum în tabăra regelui Stefan, dela care apoi cetatea Marisena s'a numit Cenad, și tot ținutul

¹⁾ G. Enaceanu : Creștinismul în Dacia p. 135.

²⁾ Katona István : Hist. crit. reg. Hung. I. o. 131. Balugyánszky : Egyházi történetirat, p. 304.

comitatul Cenadului. În actele sftlui Gerard, episc. Cenadului (1030—1046) se găsesc probe neîndoioase despre existența acestor așezăminte religioase și monumente istorice, cari atestă existența ierarhiei bisericești ortodoxe a Românilor. Iată cum se relatează faptele în *vieța sftlui Gerard*:

«Accepit (princeps Achtum) autem *potestatem a Graecis*, et construxit in praefata urbe Marisena monasterium in honore beati Ioanis Baptiste, constituens in eodem abbatem cum monachis graecis juxta ordinem et ritum ipsorum». Adecă: «Cu binecuvântarea *Episcopilor greci* (ortodocși) ¹⁾ construiseră (Optum sau Achtum) în cetatea Mareșiana, un monasteriu închinat sftului Ioan Botezătorul și așezase într'ânsul un egumen cu călugări greci după rânduiala și ritul lor (grecesc)»... Și după ce autorul expune bătălia dintre Cenad și Optum, arătând cum Cenad în urma unui vis, în care a văzut un leu, face vot sftului martir George, promițând că-i va zidi o mănăstire, dacă îi va ajuta să învingă pe Optum, adaugă: «Post haec veniens Chanadinus ad

¹⁾ La Petru Maior: „Cu blagoslovenia Patriarhului dela Țarigrad“.

locum ubi leonem viderat, in honorem beati Georgii martyris monasterium aedificavit. Inde proficiscentes venerunt in urbem Marisenam ubi erant *monahii* graeci, qui divina secundum ritum et consuetudinem suam celebrant, *Episcopus* autem inito consilio cum comite Chanadino eundem Graecum abbatem cum monachis suis transtulit in Oroslános ¹⁾ monasterium vero ipsorum *Episcopo* cum fratribus suis assignavit, qui in eodem habitaverunt, donec monasterium beati Georgii martiris perficeretur» = Apoi, Cenadin plecând la locul unde văzuse leul, a edificat o mănăstire în onoarea sftlui martir Georgiu..... De aci veniră în cetatea Marisena (Mareșiana) unde erau călugării greci, cari celebrau oficiile divine după ritul și uzanțele lor, iar *Episcopul* înțelegându-se cu comitele Cinad, a strămutat pe egumen cu călugării în Oroszlános și monasteriul l-a dat Episcopului și călugărilor (fraților), cari au șezut acolo până când s'a făcut monasteriul sftlui Georgiu.“ ²⁾ Temeliile (fun-

¹⁾ Oroslános între Beba-veche și Oroszlános de astăzi.

²⁾ Acta S. Gerhardi, Episcopi Chanadiensis, la P. Maior: Istoria bisericeii Românilor pagina 156—157. G. Enacean: Creștinismul în Dacia pg. 125.

damentul) bisericeii dela mănăstirea călugărilor greci din Mareșiana s'au găsit în 1868, împreună cu baptisteriul, așezat patru pași dela ușa despre apus a bisericeii, puțin spre meazăzi.¹⁾

Românii din ținutul Orăzii-mari în timpul domniei întâiului Ștefan au avut episcopia lor, care se numără între cele 7 episcopii despre cari scrie episcopul de Passau, Piligrin, către Papa Benedict al VII-lea, că au existat înainte de venirea Ungurilor în Pannonia.²⁾ Dar, precum în timpul Ștefan, zice Balugyánszky, episcopul grecesc din Marisena a fost scos de acolo: «Tot astfel s'a întâmplat pe timpul Ștefan Ladislau cu episcopul românesc din Oradea-mare, care s'a așezat apoi în Beiuș».³⁾

Cunoscute sunt încă din secolul al XI-lea două mănăstiri grecești, una de călugărițe, întemeiată prin litere fundamentale grecești de însuși Ștefan, întâiul rege ungar și alta în Visegrad pentru călugări, întemeiată de regele Andrei I. Din o scrisoare

¹⁾ Dr. Borovszky: Csanád vármegye története t. I. p. 21.

²⁾ Inchofer: Annalium eccl. regni Hung. ad a. 980. Gánóczy: Disertatio de S. Ladislao p. 71. Balugyánszky. Egyházi történetirat p. 298—488.

³⁾ Balugyánszky, ib.

a regelui Bela III. din 1177 se știe, că există deja pe atunci mănăstirea Hodoș, a cărei moșie se întindea până la hotarul localității numite Șega, astăzi un suburbiu al Aradului. Pozițiunea mănăstirii e clar precizată prin scrisoarea regelui Andrei al III-lea din 10 Noemvrie 1293, în care se zice: «terra Hudus-mónostora vocata juxta fluvium Marus existens». Iar mănăstirea Hodoș-Bodrog și astăzi sustă pe țărmlul Murășului, între Zadorlak și Fenlac.¹⁾ Și au trebuit să fie multe mănăstiri orientale, mai ales în părțile locuite de Români, pentrucă la anul 1204 Papa Inocențiu III. autorizează pe Episcopul latin din Oradea-mare să viziteze mănăstirile grecești din Ungaria și să cerceteze, dacă din acestea se poate formă o singură episcopie, după propunerea regelui supusă scaunului Romei.²⁾ O mare parte însă din acestea mănăstiri, în urma persecuțiunei sistematice a bisericei orto-

¹⁾ Dr. Karácsonyi Iános: Délmagyarországi monostorok p. 9, 10. Dr. Karácsonyi însă o socotește mănăstire catolică la început, ceea ce este cu totul exclus, fiind ea astăzi mănăstire ortodoxă în dieceza Aradului, căci nu este caz, ca ierarhia bisericei romano-catolice să fi îngăduit prefacerea unei mănăstiri catolice în mănăstire ortodoxă-orientală.

²⁾ Hurmuzaki: Documente privitoare la Istoria Românilor I. p. 39.

doxe s'au desființat ori au fost prefăcute în mănăstiri catolice, precum reese din scrisoarea Papei Onoriu al III-lea, care la 1221 încuviință cererea regelui Andrei al II-lea, ca să introducă călugări latini în mănăstirea Vișegradului, iar celor grecești să le rânduiască obroc până se vor stânge unul câte unul.¹⁾ Cu toate acestea, precum împărăției Romanilor nu i-a succes se desființeze prin persecuțiunile sângeroase biserica creștină, tot așa nici cruciații apuseni prin persecuțiunile pornite pentru stârpirea «ereticilor» și «schismaticilor» nu au putut să desființeze biserica ortodoxă orientală.

¹⁾ E. Hurmuzaki: Fragmente din Istoria Românilor I. p. 5.

II.

Mănăstire ortodoxă și Arhieriei locale în secolul XIV. în Maramurăș.

În Maramurăș în secolul XIV. găsim la Peri o mănăstire orientală cu hramul Sf. Arhangel Mihail, căreia îi erau supuse mai multe ținuturi, precum: al Sălagiului, al Arvei, al Ugocei, al Beregului, al Ciceului, al Ungurașului, al Bistrei, un teritor care se întindea dela apusul Maramurășului trei comitate în sus și unul al Sălagiului în jos, cuprinzând toate satele maramurășene cu domeniul de patruzeci de sate al Ciceului în Ardeal și o moșie mai mică a Ungurașului.¹⁾ Voevozii Balița și Dragoș²⁾ din Maramurăș se duc la Constantinopol și o închină, adică lo pun sub jurisdicțiunea Patriarhului, mănăstirea Peri, sigur pentru ca să-i asigureze caracterul ortodoxiei contra propagandei și usurpațiunei ca-

¹⁾ N. Iorga: Scrisori și Inscricțiuni ardelene și maramurășene I. XL.

²⁾ În versiunea latinească, și de aci în cea românească, în loc de *Dragoș*, cum stă în textul grecesc, s'a scris și tipărit: *Drag Meșter*.

tolicilor. Patriarhul Antonie, prin hrisovul din 1391 întărește dreptul mănăstirii asupra numitelor ținuturi, primindu-o sub ocrotirea patriarhicească, căci nu e de crezut, că el ar fi putut întinde stăpânirea unei mănăstiri în regatul ungar asupra unor localități, pe cari ea nu le-ar fi avut mai dinainte. Iar pe egumenul Pahomie îl numește Exarh patriarhal cu drept și datorință de a supraveghea preoțimea și poporul din zisele localități, a cerceta și a judeca procesele venite din partea preoților, a consacra bisericile ce se vor face din nou în acelea localități «în stavropighii patriarhice».¹⁾

După o sută de ani, egumenul Ilarie, prezentându-se înaintea regelui Vladislau și arătându-i hrisovul patriarhului Antonie în originalul grecesc și în traducere latină, cere să-l înoiască și întărească cu putere pentru totdeauna în favorul seu, a următorilor sei și a mănăstirii din Peri. Regele încuviințează cererea egumenului și întărește scrisoarea privilegială a Patriarhului Antonie, introducând exemplarul latinesc în diploma

¹⁾ Acta Patriarhatus Constantinopolitani II. p. 156. „Biserica ort. rom.“ X. a. 1886—1887 pg. 1222.

din 14 Maiu 1494, care a eșit la iveală în anul 1721.¹⁾ Cercetând însă și comparând traducerea latină cu textul grecesc al actului patriarhal, se constată o deosebire ezențială între cele două texte; se vede, zice domnul Iorga, că traducerea latină e greșită, o traducere «*prefăcută* cu anumite scopuri», bănuind pe egumenul Ilarie cu «aplecare cătră legea stăpânitoare» (adecă catolicească²⁾).

Ambele documente, pe lângă că adeveresc existența unei mănăstiri ortodoxe în seculii 14 și 15 în Maramurăș, cu o întinsă stăpânire spirituală, ne dau prețioase date privitoare la starea și relațiunile bisericei române din Transilvania pe acelea vremuri. Căci prin mergerea Voevozilor Balița și Dragoș la Patriarhul din Constantinopol și închinarea și punerea mănăstirei din Peri sub jurisdicțiunea patriarhului se constată relațiunile ierarhice dintre biserica ortodoxă a Românilor din Transilvania și Patriarhia din Constantinopol, precum este constatat și aceea prin scrisoarea din 1391 a Patriarhului Antonie,

¹⁾ P. Maior: Istoria bis. Românilor pg. 142—147.

²⁾ N. Iorga: ib. XLII. XLIII.

că Balița Vodă și Dragoș nu ei au întemeiat mănăstirea sftlui Arhangel Mihail, ci o posedau întemeiată «din strămoși» (*απο γυριζοτητος*); că mai departe Români și în timpurile mai dinainte au avut episcopii lor, ceea ce se invederează clar din cuvintele scrisorii patriarhale: «dar și cele de cătră *Arhierei locali* sfințite (biserici) să se bucure de adumbrirea și ocrotirea patriarhală — *αλλα και τα παρα των τοπιζων αρχιερεων καθιερωθεντα της πατριαρχικης απολαυειν δεφενδευσεως και της επισκεψεως...*

În textul latinesc nu se face pomenire de «*Arhierei locali*», dar conform împrejurărilor dela 1494 probabil egumenul Ilarie a intercalat pasajul în care se vorbește de «*Arhiepiscop sau episcop*» dintre supușii Patriarhului, care «dacă s'ar află în numita mănăstire sau în pertinentiile ei să fie spre ajutor numitului egumen». (*Siquis nostrorum subditorum Archiepiscopus, aut Episcopus in dicto Monasterio, aut pertinentiis ejusdem inveniretur, quod ejusmodi dicto Priori esset in adjutorium etc.*)

Presumpțiunea, că în mănăstire ori în apertinentiile ei s'ar fi putut așeză vre-un Arhiepiscop sau Episcop

ortodox, constituie o dovadă indirectă, că Românii din Transilvania în acea epocă aveau nu numai episcopi, ci chiar și mitropolit, căruia egumenul Ilarie îi este subordonat prin diploma regală, în care se zice expres: «iară Arhiepiscopului din Transilvania celui de acum și celor viitori, ca mai marilor săi să le arete cuvenita supunere și ascultare». (*Arhiepiscopo vero de Transilvania, modernis et futuris veluti superioribus suis debitam subjectionem et obedientiam praestare debeant, et teneantur*).¹⁾

Di N. Iorga și Dr. Bunea încearcă să mistifice înțelesul destul de clar al acestor două documente istorice, pentruca fiecare în felul său să poată face concluziune după plac. Tendința de mistificare e vădită prin contradicțiile, în care au căzut ambii. Pe motiv, că voievozii Balița și Dragoș «întemeiază și înzestreză mănăstirea sf. Mihail din Peri și nu cer încuviințarea acestui lucru dela vre-un Arhiepiscop din Transilvania ori Ungaria, ci dela Patriarhul Antonie din Constantinopol» Dr. Bunea concludă, că aceasta «nu s'ar fi întâmplat, dacă Românii

¹⁾ Maior ib. N. Popea: *Vechea Mitropolie* p. 24—25.

din Ungaria și Transilvania ar fi avut pe atunci o ierarhie bisericească cu Mitropolit». ¹⁾ Iar eu întemeiat pe actul original al Patriarhului i-am reflectat, că numiții voievozi n'au întemeiat mănăstire nouă, prin urmare nici nu cer dela Patriarh să le încuviințeze acest lucru, ci mănăstirea existentă «din strămoși» o închină Patriarhului, o pun sub «adumbrirea și ocrotirea patriarhală», spunându-i dlui Bunea, că nu e în clar cu caracterul și însemnătatea mănăstirilor așa numite «stavropighii» și «închinată» din biserica orientală, care nu se întemeiază cu încuviințarea episcopilor eparhioți, ci tocmai cu escluderea ingerinței și jurisdicțiunii lor, punându-se direct sub autoritatea și jurisdicțiunea Patriarhului. ²⁾

Dar «urmând traducerea latinească a scrisorii Patriarhului Antonie, așa cum se află publicată în istoria bisericească a lui P. Maior», dl Bunea, numai după publicațiunea dlui Iorga: »Scrisori și inscripții ardelenе și maramurășene» a știut, că mănăstirea din Peri e «stavropigion», cuvânt care «nu însemnează altceva decât

¹⁾ Vechile episcopii p. 3.

²⁾ Mitropolitul Sava II. Brancovici p. 7, 8.

înfigerea unei cruci din partea Patriarhului în o mănăstire ori în altă instituție (!) sacră, ca semn, că *aceea este nemijlocit supusă patriarhiei, iar nu unui episcop*».¹⁾ Deci abandonează părerea emisă în «Vechile Episcopii», că Balița Vodă s'a dus la Constantinopol să ceară încuviințarea Patriarhului pentru întemeierea mănăstirei, fiindcă Românii din Ungaria și Transilvania nu ar fi avut pe atunci nici un episcop.

Dar nici cu «stavropighionul» dlui Iorga și cu definiția ce-i dă n'a nimerit, căci «stavropighiile sunt acelea mănăstiri, pe care fundatorul le închină jurisdicțiunei vre-unui Patriarh și acesta *dă binecuvântare la zidirea mănăstirei și trimite o cruce, care se pune în temelie zidindei mănăstiri*,²⁾ iar mănăstirea din Peri era zidită «din strămoși», când Balița și Dragoș o închină jurisdicțiunei patriarhale și în actul Patriarhului Antonie nu se amintește nici cu un cuvânt, că ar fi stavropighie, căci dacă s'ar fi întemeiat ca stavropighie, atunci nu mai

¹⁾ Dr. Bunea: Mitropolitul Sava Brancovici p. 6, 7.

²⁾ Șaguna: Dreptul canonic. §. 237.

eră nevoie s'o închine patriarhiei, fiind prin însași originea sa patriarhală.

Di Iorga mai face o greșală neiertată, atribuind egumenului Pahomie «dreptul de a împlini toate funcțiile episcopale»,¹⁾ cu care Patriarhul nu l-a investit, fiind el numai un simplu preot monahal (ieromonah); i-a conferit însă titlul de *Exarh* (vicarius in spiritualibus) adecă locușitor al său în afaceri administrative și judecătorești. «Numește smerenia noastră, zice Patriarhul, pe prea onorabilul Egumen al acestei respectate mănăstiri, pe *Ieromonahul* Pahomie, Exarh asupra localităților supuse mănăstirei». Iar drepturile lui le circumscribe în următoarele: «să observe pe preoții ce se află în zisele localități și pe popor, să-i îndemne și să-i învețe cele de folos și mântuitoare; să judece și să cerceteze procesele eclesiastice venite din partea preoților și cele ce au nevoie de îndreptare să le îndrepteze și după lege și după canoane. Are și voie de a *consacrà sfintele și dumnezeștile biserici* ce se vor face din nou în acele localități în stavropighii patriarhice». ²⁾ Toate aceste drepturi un

¹⁾ Biserica ort. rom. ib.

²⁾ N. Iorga: ib XXXIX.

episcop le posedea și exerciază în urma consacării, iar Egumenul Pahomie numai prin delegare din partea Patriarhului le-a putut exercia; dreptul de a hirotoni preoți însă nu l-a avut și nu i-s'a dat, cum lămurit se vede din hrizovul patriarhal dela 1391, pentru că el nu era *Arhiereu*: «numai cât a hirotoni preoți nu putea Egumenul, deoarece nu era sfințit episcop. Drept aceea îl blagoslovi (Patriarhul) ca să poată ținea un Arhiereu pentru hirotonirea preoților, pe care îl și ținea egumenul zisei mănăstiri.»¹⁾

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Din istoria lui P. Maior, în „Acte și Fragmente“, de Cipariu p. 178.

III.

**«Transalpina» ori «Transylvania»?
Sau: Arhiepiscop latin ori Arhiepiscop ortodox de Transilvania?**

După căderea imperiului bizantin (1453) și a bisericii orientale sub jugul turcesc, relațiunile mănăstirei ortodoxe din Maramurăș se întrerup cu patriarhia din Constantinopol. Regele Vladislau, în urma cererei Eghemenului Ilarie, înnoind și întărind cartea privilegială a Patriarhului Antonie, prin diploma din 14 Martie 1494 pe Eghemenul Ilarie îl pune sub iurisdicțiunea Mitropolitului ortodox din Transilvania, așa fel, ca atât el, cum și următorii lui «să dea Episcopului din Muncaci cuvenita onoare, iară *Arhiepiscopului din Transilvania*, celui de acum și celor viitori, ca *mai marilor* săi, să le arate cuvenita supunere și ascultare». (Ita tamen quod ipse frater Hilarius Prior, et sui successores episcopo de Munkats sui ordinis reverentia, *Arhiepiscopo vero de Transylvania*, modernis, et futuris, veluti superioribus suis debitam subjectionem

et obedientiam praestare debeant, et teneantur).¹⁾

Aci d-nii Iorga și Bunea nu numai se încurcă rău, dar se și încaieră, ca și pe alții să-i încurce, căci încercând să dovedească, că Românii din Transilvania n'au avut Mitropolit până la Mihai Viteazul, dau de o dovadă neresturnabilă: *Archiepiscopo vero de Transylvania*, din diploma regelui Vladislau, care atestă existența Mitropolitului român în secolul al XV-lea în Transilvania. Și aceasta dovadă vor ei să o slăbească și să o nimească cu orice preț.

De aceea înlocuiește dr. Bunea cuvântul «Transylvania» din textul decretului regal publicat de P. Maior, cu «Transalpina» din cartea episcopului catolic din Alba-Iulia, Battyányi: *Leges Ecclesiasticae*, susținând în urmare, că nu Arhiepiscopului ortodox din Transilvania, ci celui din *Transalpina*, adică Mitropolitului din Țara-Românească a supus regele Vladislau pe Egumenul Ilarie dela mănăstirea Peri din Maramurăș.

Dr. Iorga nu primește versiunea actului în care stă scris, în loc de «Transylvania» «Transalpina», adică,

¹⁾ P. Maior ib.

nu Ardealul, ci Țara Românească, și combate astfel pe dr. Bunea: «Versiunea e cuprinsă în ediția actului de Battyányi, în *Leges Ecclesiasticae*, și eruditul maghiar, ca și Petru Maior al nostru, l-a cunoscut numai după o copie din 1721. Dar și din alt punct de vedere, verziunea Battyányi, primită de Bunea, nu se poate primi. În Țara Românească era pe atunci, 1494, un Vlădică la dreapta Oltului, cu titlul mitropolitan, și poate unul în stânga râului, pentru Banatul de odinioară. Dar aceste două scaune arhieresti, întemeiate în secolul al XIV-lea, nu erau organizate înainte de vremea lui Neagoe-Vodă și activitatea orânduitoare a lui Nifon patriarhul». ¹⁾ Apoi, adaugem noi, dr. Bunea nu ne spune, căruia anume dintre cei doi Arhiepiscopi *transalpini* a fost supus bietul egumen Ilarie, căci la amândoi de odată nu putea fi supus, și în sfârșit decretul regelui numai de un Arhiepiscop vorbește.

Di Iorga găsește altă soluțiune chestiei: nici arhiepiscop de *Transalpina*, nici arhiepiscop ortodox de *Transylvania*, ci arhiepiscop latin al Ardealului trebuie a se înțelege prin

¹⁾ N. Iorga: Sate și preoți p. 314—315.

cuvintele: *Archiepiscopo vero de Transylvania*. Incântat de această descoperire, dr. Bunea, care a făcut atâta risipă de vorbă cu «Transalpina», de și crede, că actul publicat de Battyányi «trebuie să se ia de cel mai autentic, față cu orice altă copie», ¹⁾ primește cu amândouă mâinile părerea dlui Iorga, zicând: «Prin urmare, în textul «*Archiepiscopo vero de Transylvania*» nu poate fi vorbă, decât de episcopul latin «de Transylvania» cu locuința în Alba-Iulia». ²⁾

Cui să dăm acuma crezământ? Nici la unul. Dl Iorga numai prin conjecture și subterfugii ajunge să stabilească un raport de subordinațiune a Egumenului Ilarie către episcopul latin de Alba-Iulia, aplicând cuvintele *veluti superioribus suis* la episcopii latini, adică: «să asculte pe arhiepiscopii ardeleni, pe episcopii ardeleni în *însușirea lor de Archiepiscopi*», ³⁾ pentru că episcopii latini ai Ardealului n'au avut nici când, precum nu au nici astăzi însușirea și titlul de Archiepiscopi. Dl Bunea ob-

¹⁾ Ierarhia Românilor p. 166.

²⁾ ib p. 178.

³⁾ N. Iorga: Scrisori și inscripții ardelenene și maramurășene. XLIV.

searvă greșala, și-și dă silință s'o acopere prin explicația aceasta: «Este adevărat, că în *ierarhia catolică* episcopul de «Transylvania» n'a fost nici odată «Arhiepiscop», dar în raport cu episcopul oriental de Muncaci el a putut fi și a fost (?) «arhiepiscop», întrucât episcopul de Muncaci a fost supus lui, ca la arhiepiscopul său». ¹⁾ Dar acest «întrucât» ipotetic nu dovedește, că de fapt episcopul de Muncaci a fost supus episcopului latin din Alba-Iulia, ca Arhiepiscopului său, astfel de supunere decretul din 1494 nu rânduiește și nici nu o putea rândui, pentru că Arhiepiscop latin, cum constată și dr. Bunea, nu a fost nici odată în Transilvania, nici înainte, nici după acel decret. Iar regele catolic Vladislau n'a putut da episcopului latin de Alba-Iulia cu dela sine putere titlul de Arhiepiscop, care nu-l avea, și în biserica catolică se ține de prerogativele Papei. Căci numai Papa are drept a conferi cutărui episcop latin demnitatea de Arhiepiscop, și numai cu a lui recunoaștere și binecuvântare se poate exercia jurisdicțiunea arhiepiscopală. Dacă Papa ar fi dat cândva episcopului latin de

¹⁾ Dr. Bunea, ib.

Alba-Iulia titlul de Arhiepiscop, acela l-ar avea și astăzi.

Cât de șubredă și lipsită de temei este argumentația dlui Bunea, pe lângă închipuita supunere a episcopului de Muncaci fictivului Arhiepiscop latin de Transilvania se vede și de acolo, că pe când aceasta supunere o prezintă de o parte ca firească și necesară, ca episcopul «să nu atârne dela vre-o arhiepiscopie din țară străină», ¹⁾ tot atunci, pentruca pe egumenul Ilarie din mănăstirea Perisă-l poată arăta supus unui Arhiepiscop din «țară străină», face «Transalpina» din «Transilvania», supunându-l arhiepiscopului (Mitropolitului) din Țara-Românească.

Dar argumentul cel mai puternic, că prin «Arhiepiscopo vero de Transylvania» trebuie a se înțelege Arhiepiscopul ortodox, nu cel latin, ni-l dă chiar cel mai competent scriitor în materia aceasta, episcopul latin de Alba-Iulia, Battyányi, tipărind adecă în decretul lui Vladislau din 1494 «Transalpina» în loc de «Transylvania», semn învederat, că el n'a găsit nici un document, nici o urmă despre su-

¹⁾ Ierarhia Românilor, p. 179.

punerea Episcopului de Muncaci și a egumenului mănăstirii din Peri jurisdicțiunei episcopului latin din Alba-Lulia. Altfel ce l-ar fi îndemnat, să lipsească de un titlu istoric episcopia latină din Transilvania, în favorul unei Arhiepiscopii «schismatice» din Țara-Românească? Chestiunea e clar și definitiv rezolvită prin chiar decretul regelui Vladislau din 1494, ori cât ar încerca cineva să ascundă adevărul. Decretul regal are două părți. În cea dintâi se cuprinde în traducere latinească hrizovul patriarhului Antonie din 1391, în care se prevede așezarea și petrecerea unui *Arhiepiscop sau episcop, supuși patriarhului, adică ortodocși*, în mănăstirea din Peri, sau în apertinențele ei, cu dreptul și îndatorirea de a povățui și ajuta pe egumenul mănăstirii în îndeplinirea oficiului, sau a chemării sale. În partea a doua, cea explicativă, sau în decretul regal, propriu zis, se spune, că arhiepiscopul sau episcopul ortodox, supus patriarhului de Constantinopol, care s'ar afla locuind în mănăstire, poate fi numai arhiepiscopul de Transilvania, ori episcopul eparhial, Arhiereul locului, cum se numește în textul grecesc. Căci nu putea

regele ungar să acoarde și să confirme unui necunoscut, străin din altă țară, dreptul de a locui în mănăstirea din regatul său în calitate de Arhiepiscop, cu atât mai puțin putea să supună el pe un arhiepiscop ortodox, care ar fi locuind în mănăstire, unui alt arhiepiscop, celui latin de Alba-Iulia. Arhiepiscopul din hrizovul patriarhal este deci identic cu Arhiepiscopul din hrizovul regal, este una și aceeași persoană fizică și morală. În urmare «*archiepiscopo vero de Transylvania*» este arhiepiscopul ortodox al Românilor ardeleni, mitropolitul românesc de Alba-Iulia. Obiecțiunea dlui Dr. Bunea, că în actele oficiale nu se găsește întrebuițat de către capul statului titlul de «archiepiscopus» pentru mitropolitul român, până la Șuluț și Șaguna, se restoarnă prin faptul, că regele Vladislau confirmă prin decretul citat titlul acesta în traducerea latinească a hrizovului patriarhal: nostrorum subditorum *archiepiscopus* aut episcopus in dicto monasterio.

Dar episcopul Muncaciului și Egumenul din mănăstirea Peri fiind «schismatici» nici pentru acest motiv nu puteau fi puși sub jurisdicțiunea

unui Arhiepiscop catolic, care eră împedecat în exercițiul jurisdicțiunei asupra «schismaticilor» prin decretul II alui Vladislau din 1495 art. 45, prin care se interzice episcopilor catolici a luà dijmă (bir) dela «schismatici» «fiindcă dijmele cari sunt închinatè întru moșia lui Christ, se cer numai dela credincioșii lui Christ, iară nu dela oameni schismatici». ¹⁾ Părerei dlui Iorga, că episcopul Muncaciului și egumenul Ilarie se învoiseră la unire, ²⁾ și ca uniți devin supușii arhiepiscopului latin din Alba-Iulia, se opune faptul dovedit istoricește, că Rutenii din Ungaria au fost ortodocși până în jumătatea secolului XVII, iar biserica românească din Maramurăș și mănăstirea din Peri s'au menținut ca așezăminte ortodoxe până la jumătatea secolului XVIII. Cei dintâi episcopi uniți în Muncaci, Vasiliu Taraszovics și Petru Partenie, nu primesc hirotonia de episcop dela Arhiepiscopul latin «de Transylvania», ci dela mitropoliții ortodocși, cel dintâi dela mitropolitul Moldovei la Iași în 1633, ³⁾ al doilea dela mitropolitul

1) Documente istorice, Viena 1850 p. 48.

2) Iorga ib. XLIII.

3) Dr. Bunea: Vechile Episcopii p. 101.

Belgradului Stefan Simeon la 1651.¹⁾ Cum s'ar fi îngăduit aceasta abatere și violare a prerogativelor Arhiepiscopului latin de Alba-Iulia, dacă episcopul de Muncaci ar fi fost supus Arhiepiscopilor latini «de Transylvania»: *modernis et futuris, veluti superioribus suis?* Căci deși se schimbaseră împrejurările politice, după căderea dela Mohács, ordinea canonică și disciplina în biserica catolică nu s'au schimbat.

Mănăstirea Peri încă și după unire (1700) își păstrează neatârhnarea și caracterul ortodox, respingând toate încercările de a o supune ierarhiei bisericești române unite din Transilvania. «Patru episcopi românești, zice Dr. Bunea: *Stoica, Serafin, Petruvan și Dositeiu* au împedecat la început consolidarea uniunii cu biserica Romei în Maramurăș, silindu-se a rumpe legăturile acestei provincie cu scaunul bisericești unite».²⁾ Toți acești episcopi, eșiți de sigur din mănăstirea Peri, nu făceau altceva, decât își apărau poziția și drepturile bisericești lor pe temelul privilegiilor date acelei mănă-

¹⁾ P. Maior: *Istoria bisericești Românilor* p. 153. *Acte și fragmente* p. 184.

²⁾ *Vechile episcopii* p. 106.

stiri de cătră Patriarhul Antonie la 1391, confirmate prin diploma regelui Vladislau din 1494, precum se vede lămurit din inscripțiunea slavonească ce s'a găsit pe un antimis tipărit în acea mănăstire la 1693, în care episcopul Iosif Stoica se întitulează: «*Din darul lui Dumnezeu episcop ortodox al Maramurășului, exarh stavropighiei patriarhale Constantinopolitane, administrator al mitropoliei Belgradului din Ardeal*». ¹⁾ Aceasta inscripție, zice Dr. Bunea, arată destul de limpede, că episcopii din Maramurăș nu se considerau de sufragani ai mitropolițiilor din Alba-Iulia, ci *esempți de sub iurisdicțiunea oricărui episcop*, ceea ce dovedește cuvântul «stavropighia», iar Stoica își aroagă dreptul de a administra chiar și mitropolia A.-Iuliei într'un timp, când aceasta nu eră unită încă cu biserica Romei. ²⁾

Cum adecă, episcopii de Maramurăș sunt *esempți de sub iurisdicțiunea oricărui episcop?* Las că este absurd a vorbi despre iurisdicțiunea unui episcop asupra altui episcop în acelaș rang ecleziastic, dar d-nii Dr.

¹⁾ Dr. Bunea ib. p. 103. Nilles: Symbolae, I. p. 268. nota 3.

²⁾ Dr. Bunea ib.

Bunea și Iorga, cari supuseră cu două sute de ani în urmă pe egumenul mănăstirii din Peri episcopului de Muncaci și pe ambii arhiepiscopului latin de Transilvania, nu ne arată, când și cum au devenit ei esempți de sub jurisdicțiunea acelu Arhiepiscop, căci Maramurășul fiind un ținut în circumscripțiunea mănăstirii Peri, episcopii din localitățile acestei mănăstiri încă trebuiau să fie supuși iurisdicțiunii Arhiepiscopului latin de Transilvania, ca și mănăstirea. De altă parte, dacă episcopii de Maramurăș au fost esempți, într'adevăr, de sub iurisdicțiunea «oricărui episcop», unde găsește atunci Dr. Bunea acele legături dintre biserica românească din Maramurăș și scaunul bisericeii unite din Ardeal, care numiții patru episcopi se sileau ale rumpe chiar la începutul unirei, căci ele trebuiau să existe înainte de unire, pentru a le rumpe la aparițiunea unirei? Insuși titlul de «administrator al mitropoliei Belgradului din Ardeal» ce l-a luat episcopul Iosif Stoica dovedește legătura canonică a bisericeii românești din Maramurăș cu mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, căci numai un episcop sufragane își putea însuși acest titlu. Ce l-a deter-

minat să-și aroage titlul acesta? e altă chestiune. Motivul invocat de Dr. Bunea, că Stoica consideră pe mitropoliții Belgradului de «eretici calvini» și scaunul mitropolitan «usurpat» din partea lor, și pentru aceea se întitulă și *administrator al mitropoliei Belgradului din Ardeal*,¹⁾ nu poate fi acceptabil, pentru alt motiv, adus tot de d-sa, anume, că «descalvinizarea Românilor» s'a început încă sub Teofil și s'a săvârșit sub succesorul său Atanasie, prin «s. unire»,²⁾ iar despre episcopul Stoica, care a păstorit biserica românească din Maramurăș dela 1692—1711, adevărat în timpul când în scaunul mitropolitan se aflau cei doi mitropoliți, «descalvinizatori», ne spune Dr. Bunea, că Stoica nu numai nu s'a învoit cu acest fel de «descalvinizare» a bisericii române, ci a împedecat chiar consolidarea uniunii cu biserica Romei, scriind și un tractat contra uniunii, mult admirat de cancelarul N. Bethlen.³⁾ Invederat, că el a luat titlul de administrator al mitropoliei Belgradului în fața tendințelor manifeste ale mitropolitului Teofil de a trece la

1) Dr. Bunea: Ierarhia românilor p. 208.

2) Dr. Bunea: Vechile episcopii p. 142.

3) Dr. Bunea ib. p. 103, 106.

unire, ca să salveze și să mențină scaunul mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei, și la aceasta avea și drept și datorință, ca sufragan ortodox.

Din titulatura episcopului Stoica încă se constată faptul, că biserica ortodoxă și mănăstirea sftului arhan-gel Mihail din Maramurăș au existat peste trei sute de ani, cu aceleași drepturi și privilegii, cari i le-a dat patriarhul Antonie în 1391, și le-a întărit regele Vladislav la 1494. Patriarhul adecă ordonă, că după moartea egumenului Pahomie «prea nobilii frați» voivodul Balița și Dragoș, cu sfatul monahilor mănăstirei să aleagă alt egumen, și «să aibă acela voie și putere în numitele localități ca *Exarch al nostru*».¹⁾ Iosif Stoica a fost de sigur și el egumen cu titlul de *Exarch*, care îi rămase indelebil, și după consacrarea sa de episcop împlini toate funcțiunile episcopale ca *vicarius in pontificalibus* al Patriarhului, fiind adecă biserica reședinței sale episcopești *stavropighie* patriarhală.

Existența ierarhiei bisericești la Români, în toate epocele dela colonizarea Daciei, este dovedită așa dar prin mărturii, fapte și documente is-

¹⁾ Bis. ort. rom. an. V. ib.

torice. În perioada năvălirilor barbare viața religioasă a Românilor se manifestă prin activitatea misionară a episcopilor și martirilor, cari și-au vărsat sângele pentru luminarea și convertirea barbarilor cutropitori, iar după încetarea invaziunilor și dela venirea Ungurilor, prin așezămintele religioase-culturale, care, celea dintâi, ca la toate popoarele creștine, sunt mănăstirile. Din călugării mănăstirilor se recrutau episcopii diecezelor, la mănăstiri se formau preoții și cântăreții bisericilor parohiale. Lucru prea natural, că unde este turmă, acolo să fie și păstor, unde erau mănăstiri și preoți, acolo să fie și episcopi. O ierarhie sau guvernament ecleziastic fiind condițiune *sine qua non* pentru satisfacerea trebuințelor religioase ale creștinilor, ea a existat la Români chiar și în perioada năvălirilor barbare, și s'a dezvoltat în cursul timpului în măsura dezvoltării vieții lor sociale și politice. Căci este cu neputință, ca Românii, cari în Ardeal, în Banat și Maramurăș, sub regii ungari aveau un fel de autonomie națională și organizație proprie cu *cnezi*, ca conducători și judecători naționali ai satelor românești,¹⁾

¹⁾ D. Onciul: Din Istoria României p. 12.

să nu fi avut organizația și ierarhia lor bisericească. Aceasta cu atât mai vârtos, că în biserica ortodoxă orientală, organizarea ierarhică s'a făcut prin sinoadele ecumenice, care au îngrijit prin dispozițiuni anume, ca bisericile particulare nici în împrejurări anormale să nu rămână fără episcopi. Astfel sinodul IV. ecumenic în can. 28 hotărăște, ca Episcopii «cei ce sunt în varvariceștile locuri» să se hirotonească de către Patriarhul Constantinopolei, practică adevărată și prin Novela împăratului Alexie Comnen din 1093, în care se zice: «Neîmpedat să se voteze Arhieriei în bisericile ortodoxe stăpânite de străini». ¹⁾

La începutul secolului al IV-lea, regulându-se marginile circumscripțiunii Patriarhatului de Constantinopol, și de atunci biserica Românilor din Dacia făcând parte din circumscripțiunea acestui Patriarhat, pentru păstorirea ei, în timpul năvălirilor barbare, le trimetea episcopi Patriarhul de Constantinopol. Rânduiala aceasta s'a observat constant de atunci și sub stăpânirea asupra a regilor un-

¹⁾ Manuscriptul Mitropolitului Porfirie al Cezariei Capadociei, în „Biserica ort. rom.“ an. XVII pag. 609.

gari. Episcopii acestia însă de regulă erau fără reședințe stabile, fiind siliți din cauza prigonirilor a se mută dintr'un loc într'altul, sau dintr'o regiune într'alta. Existența unor asemenea episcopi ortodocși la Români este adevărată prin scrisoarea Papei Grigorie IX. către regele Ungariei Bela IV. din 1234, în care se zice, că în episcopia Cumanilor sunt niște popoară, care se numesc Vlachi, cari deși se socotesc sub nume creștinesc, totuș au diferite rituri și obiceiuri, cari se împotrivesc numelui creștinesc. «Căci nebăgând în samă biserica Romei, nu dela cinstitul fratele nostru episcopul Cumanilor, care este episcopul locului, ci dela niște *pseudo-episcopi, cari țin obiceiurile Grecilor primesc toate tainele bisericesti*». (Nam Romanam ecclesiam contemnentes non a venerabili fratre nostro... episcopo Cumanorum, qui loci diocesanus existit, sed a quibusdam *pseudoepiscopis Graecorum ritum tenentibus universa recipiunt ecclesiastica sacramenta*). . . . Documentul continuă, spunând, că și Ungurii din regatul Ungariei și Teutonii primesc sacramentele dela acei episcopi schismatici, sau pseudo-episcopi. (Et nonnulli de *regno Ungariae*, tam

*Ungari, quam Theutonici et alii orthodoxi, morandi causa cum ipsis trans-eunt ad eosdem et sic cum eis, quia populus unus facti cum eisdem Walathis, eo contempto, premissa recipiunt sacramenta»¹⁾ Documentul acesta adevărește, *întâiu*, existența Românilor în episcopatul Cumanilor, sau a unei episcopii catolice a Cumanilor pe teritoriul Românilor, *al doilea*, existența *mai multor episcopi ortodocși la Români*, fiindcă se vorbește în plural de: *quibusdam pseudoepiscopis*, încolo documentul nu ne spune numele lor, nici unde anume își aveau scaunele sau reședințele acești episcopi, nici întinderea sau circumscripțiunea episcopiei Cumanilor. Cu toate acestea Dr. Bunea delimitează episcopia Cumanilor dincolo de munții cari despart Moldova și Muntenia de Ardeal, ca să poată trage concluzia: «Prin urmare în scrisoarea papală nu se tractează de o ierarhie episcopască din Ardeal și Țara-Ūngurească».²⁾*

¹⁾ E. Hurmuzaki: Documente privitoare la istoria Românilor I. p. 132. N. Dobrescu: Intemeierea mitropoliilor și acelor dintâi mănăstiri din țară, p. 11, 12.

²⁾ Dr. Bunea: Mitropolitul Sava Brancovici p. 11.

Firește, că în scrisoarea papală nu se «tractează» de ierarhia episcopească a Românilor din Ardeal, pentru că nu aceasta erà intențiunea și scopul ce urmărea Papa. Dar unde sunt episcopi, acolo poate să nu fie ierarhie episcopească?

Dieceza cumană cuprindeà de fapt Săcuimea, Sudul Ardealului, iar în teorie Cumania toată, care se perdeà în șesurile răsăritene, ne spune dnul Iorga.¹⁾ Prin urmare, acei episcopi ortodocși, pseudoepiscopi ai Papei erau și dincolo, erau și dincoace de munți în Transilvania, pe unde se întindeà dieceza Cumanilor, pentru că Ungurii din regatul ungar de sigur nu vor fi trecut munții anume să primească sacramentele dela episcopii ortodocși, ci avându-i acasă în Ardeal și în ținuturile ungurene, prefereau a primi sacramentele dela acești episcopi, decât dela episcopul Cumanilor de peste munți.

Acești «pseudo-episcopi» adeveriți prin scrisoarea Papei Grigorie IX. nu încapă îndoială, sunt depozitarii și continuatorii episcopatului ardelenesc ortodox dela Ierotei din secolul X.,

¹⁾ Studii și Documente vol. I.—II. p. XIII.

căci în *Transilvania nu există nici o episcopie în secolii X. și XI. atârănătoare de Papa*, însași înființarea episcopiei catolice transilvane de azi e necunoscută și cei dintâi episcopi catolici cu titlul «*transylvaniensis*», cari apar în secolul XII. nu au avut reședința în Transilvania, ci în comitatul Sălagiului, ori alt undeva în Țara-ungurească.¹⁾ De aceea, nu fără temei concludе fericitul Petru Maior, că «*episcopia aceasta sau din vre-o episcopie din cele vechi ale Românilor e născută, sau dela vre-un episcop de acei misionari e purceasă, cari dintre călugări după escata între Greci și între biserica Romei împărăchiare în țări departe spre a întoarce la unirea bisericei Romei vechi pe cei de legea grecească eră datină a se trimite dela biserica Romei.*»²⁾

¹⁾ Dr. Bunea: *Ierarhia Românilor* p. 50.

²⁾ Petru Maior: *Istoria bisericei Românilor* pg. 123.

IV.

Organizarea mitropoliilor românești.

Din cele ce am expus se învederează, că Românii din Transilvania au avut în toate timpurile episcopii și ierarhia lor bisericească. Prin urmare au avut și Mitropoliții lor, pentru că după canonul 34 apostolesc «episcopii fiește căruia neam (nație) se cuvine a ști (a cunoaște) pre *cel întâi* între dânșii și a-l socoti pre el ca cap». În capul episcopilor unei nații adecă, din cutare țară sau provincie, sta episcopul orașului principal (*μητροπολις*), dela care, episcopii orașelor principale, sau ai capitalelor, încep din secolul al IV-lea a se numi *mitropoliți*. Hirotonirea mitropoliților, după constituțiunea bisericeii ecumenice, se făcea prin Patriarhul, iar delimitarea și determinarea caracterului mitropoliilor prin sinoadele ecumenice, și variă după caracterul național al popoarelor dominante. Astfel în timpul dominațiunei Goților, Dacia Traiană se numia Goția și mitropolitul provinciei, Teofil, în actele

sinodului I. ecumenic (325) se sub-scrie: *Theophilus Gothiae Metropolis*. Pe ieromonahul Ierotei Patriarhul Teofilact îl hirotonește episcop *Turciei* (*Turciae episcopum designavit*), adecă Ardealului, care stăpânit de Unguri, la scriitorii bizantini se numește *Turcia*. Mitropolia bisericeii române numai atunci primește titlu și numire conform caracterului etnic al poporului român, când acesta se prezintă organizat în stat politic. Este deci cu desăvârșire greșit punctul de plecare al d-lui Bunea, care pentru lipsa documentelor oficioase de întemeiere sau recunoaștere din partea regilor ungari, tăgăduște existența mitropoliei Românilor din Transilvania, pentru că, cum am arătat, organizarea ierarhică a bisericelor particulare în circumscripțiunea Patriarhatului de Constantinopol, după canoane se făcea independent, prin patriarhie. Aceasta se dovedește și prin faptul, că după întemeierea principatelor române, Alexandru, principele Țării-Românești, însuși se adresează la Patriarhul cu rugarea, ca să le dea Arhiereu hirotonisit de patriarh și recunoscut de sinod, care le-a și trimis în 1359 pe Iacint, până atunci mitropolitul Vit-

zinei, cu titlul de mitropolit al Ungro-Vlahiei.¹⁾

Pentru a constată existența mitropoliei române din Transilvania înainte de Mihai-Viteazul, m'am provocat la catalogul cel mai vechiu despre mitropoliile supuse patriarhului de Constantinopol, din timpul împăratului Leone cel înțelept (883), în care, am zis, că se găsesc însemnate și mitropoliile Românilor, reproducând următoarele: «Posteris temporibus constituti sunt in Ungrovlahia duo Metropolitae quorum alter tenet locum Nicomidiensis et dicitur exarchus totius Ungariae et plagenarum. Alter dicitur Metropolita partis Ungro-Vlachiae geritque vices Amaseni. Et alius in Moldovia seu Nigra Valachia.»²⁾ La Samuil Clain se explică textul acesta, după Codinus Curopolata, astfel: «Sunt in Ungro-Vlachia duo Metropolitae quorum alter tenet locum Nicomidiensis, et dicitur Exarcha totius Ungariae et plagenarum. (Acesta este cel dela București din Țara-Românească.) Alter dicitur Metropolita Ungro-Vlachiae partis geritque vices Amaseni.

¹⁾ N. Dobrescu: Intemeierea mitropoliilor, p. 40, 43.

²⁾ Biserica ort. rom. a. XIV. p. 592.

(Acesta este mitropolitul Belgradului din Ardeal.) Et alius in Moldova seu Nigra-Valachia. (Acesta este cel dela Iași». ¹⁾) In scrierea «De ortu progressu conversione Valachorum» din «Acte și fragmente» de T. Cipariu găsim textul de mai sus intercalat și comentat astfel: «In historia byzantina editionis venetae tomo XVII. §. 351 de ordine thronorum Metropolitanorum circa seculum XIV. praescripto, sequentia leguntur: «Sunt in Ungro-Vlachia duo metropolitae, quorum alter tenet locum Nicomediensis et dicitur Exarcha totius Ungariae et plagenarum (hic est Bucurestiensis in Valachia), alter dicitur Metropolita partis Ungro-Vlachiae geritque vices Amaseni (qui erat ante aliquos annos Metropolita Alba-Iuliensis in Transilvania, hodie vero episcopatus Fogarasiensis) et alius in Moldovia seu Nigra-Valachia (Iassiensis)» ²⁾ Fericitul P. Maior ne spune, cumcă «pe *Mitropolitul părții Ungro-Vlachiei nu airea se cade să-l cercăm, fără în Ardeal*, unde toate sunt pline de monumenturi, cu care se adeverează, că *Românii*

¹⁾ S. Clain: Istoria Românilor ms. IV. partea 8. §. 1.

²⁾ T. Cipariu: Acte și fragmente p. 4, 5.

din veche vreme au avut în Ardeal Arhiepiscopia sa și mitropolicească vrednicie».¹⁾

Nu e dar părerea mea numai, care Dr. Bunea o califică de «cutezare oarbă», ci e și părerea lui S. Clain, P. Maior și T. Cipariu, că sub una din cele două mitropolii a Ungro-Vlahiei se înțelege Mitropolia Ardealului. — Greșala mea, ușor de înțeles, pentru cei înțelegători, este aceea, că neavând scrierea lui Codin Curopolata, unde se găsesc cataloagele despre mitropoliile supuse scaunului patriarhal din Constantinopol, și folosindu-mă de extrasele d-lui C. Erbicean din «Biserica ort. română» (a. XIV. p. 592) unde după fraza: «Prezenta expunere s'a făcut în anul 883 pe timpul împăratului Leon cel înțelept și a lui Fotie patriarhul», urmează imediat «De ordine thronorum Metropolitanorum, etc.» cu «Posteris temporibus constituti sunt in Ungro-Vlachia duo Metropolitanatae, etc...» am fost ispitit să socotesc textul acesta adaus la finele catalogului din timpul împăratului Leon, pe când de fapt se află la finele catalogului sau așezării împăratului Andronic Paleologul cel

¹⁾ P. Maior: Istoria bisericii rom. pag. 128.

bătrân (1282—1328) sub titlul: «Expositio Imperatoris Domini Andronici Paleologi senioris, quem locum nunc teneant Metropoles, quae Constanti-nopolitano subjectae sunt». ¹⁾)

Cu toate acestea, a mea greșală e numai de formă, iar Dr. Bunea greșește în fond. Dl Constantin Erbiceanu, cel mai bun cunoscător al scriitorilor bizantini și a istoriei vechi a bisericii române, care a cercetat toate cataloagele scaunului patriarhal de Constantinopol, publicate în diferite colecțiuni, mai multe zecimi de nomocanoane manuscrise, cum și actele patriarhatului de Constantinopol, este în măsură de a fixa instituirea mitropoliilor la Români pe timpul împăratului Andronic Paleolog cel bătrân, scriind următoarele:

«In așezământul scaunelor mitropolitane de sub patriarhatul de Constantinopol, făcut sub împăratul Andronic al II-lea Paleologul, numit și cel bătrân, și care a împărățit în Orient între anii 1282—1328, între *Arhiepiscopiile ridicate la gradul de Mitropolii*, în număr de 30, la nume-

¹⁾ Georgius Codinus Curopolata: De officiis et officialibus magnae Ecclesiae et aulae Constantinopolitanae. Paris. 1625, p. 129. 130.

rele 27, 28 și 29 cetesc că s'au înălțat și Arhiepiscopiile din Moldova și Țara-Românească la Mitropolii. Iată acum textul așa cum stă în publicația lui Goar». ¹⁾ (Urmează textul grecesc și traducerea latinească, identic cu cel reprodus mai sus, după Codinus Curopolata.) În susținerea acestei afirmațiuni dl Erbiceanu citează din textul lui Goar următoarele: «Sunt et alii Metropolitae, extra illos, qui veteri descriptione comprehenduntur, quibus ex Archiepiscopis et Episcopis honor Metropolitae diversis temporibus obtigit. Et quidem ex Archiepiscopis Metropolitae effecti sunt sequentes.» Adecă: «Sunt și alți mitropoliți afară de cei ce-i cuprinde vechia așezare, dintre cari din Arhiepiscopi și Episcopi s'au onorat în diferite timpuri, și dintre Arhiepiscopi s'au făcut aceștia». *De aci urmează evident și demonstrat, că Mitropoliiile noastre înainte de a fi fost ridicate la acest grad ierarhic au fost Arhiepiscopii, adecă înainte de 1282.*» ²⁾ În adevăr, în *Acta patriarchatus Constantinopolitani* nu găsim date referitoare la timpul când s'a întemeiat mitropolia Ungro-Vlahiei, ci

¹⁾ Biserica ort. rom. a. XVII. p. 610.

²⁾ ib. p. 612.

numai deciziunea sinodului patriarhal din 1359, prin care se încuviințează strămutarea Mitropolitului Iacint din Vitzina în mitropolia Ungro-Vlahiei, după stăruința lui Alexandru Vodă, «care țineă în mod neclintit la mutarea acestui mitropolit al Vitzinei, și care cerea demnitatea arhiepiscopală, nu pentru altul oarecare, ci anume pentru acest mitropolit.»¹⁾ Aci dar nu se tractează despre crearea unei instituțiuni nouă, ci de aranjamentul unei instituțiuni existente, în situațiunea schimbată prin întemeierea principatelor române. Căci după canonul 28 al sinodului IV. ecumenic, în ținuturile din care s'au format principatele române, patriarhul Constantinopolului hirotonizează și trimitea mitropoliți; acest drept patriarhul se îngrijește să și-l asigure acum și pentru viitor, cerând jurământ în scris dela principe, că nici el, nici următorii lui nu vor primi mitropolit din altă parte, decât numai pe cel ce-l va alege și hirotonisi patriarhul și sinodul patriarhal.²⁾ Aranjamentul se face deci între patriarhie și principe, care din două motive pu-

¹⁾ N. Dobrescu: Intemeierea mitropoliilor din țară, p. 40, 41.

²⁾ N. Dobrescu ib. p. 42.

teă să stăruie pe lângă permutarea lui Iacint la mitropolia Ungro-Vlahiei, anume, ca să se îndeplinească scaunul arhieresc, care pe atunci va fi fost vacant, ori pentru mutarea sediului mitropolitan în lăuntrul țării, căci Vitzina, unde rezidă Iacint mitropolitul, eră în *vecinătatea* Voevodului Alexandru, după părerea dlui N. Dobrescu este orașul Măcin din Dobrogea, ¹⁾ și mitropolia fiind complexul unei națiuni în înțeles bisericesc, numirea sau titulatura de mitropolit al Ungro-Vlahiei, în cataloagele și actele patriarhatului de Constantinopol, să ia în înțeles *etnografic*, nu geografic sau politic.

Chiar pentru acest cuvânt nu se poate accepta părerea aceloră, cari afirmă, că prin titulatura de mitropolit al «Ungro-Vlahiei» se înțelege exclusiv mitropolia Țării-Românești, ca principat dependent de Ungaria, spre deosebire de Valahia bizantină, cea dependentă de Bizanț,²⁾ pentru că în nomenclatura bizantină nu există nici o mitropolie cu titlul «Valahiei» cei dependente de bizantini, ca pentru denumirea mitropoliei Țării-Românești

¹⁾ ib. p. 40, 45.

²⁾ ib. p. 40, 41.

să fie nevoie de formațiunea titlului «Ungro-Vlahia» spre deosebirea de o mitropolie neexistentă.

Cuvântul «Ungro-Vlahia» de origine grecească, s'a dat ca titlu colectiv mitropolitului Țării-Românești de patriarhia din Constantinopol, care prin hirotonisirea ieromonahului Iero-tei de episcop al Ungariei în secolul X. își crease un drept asupra bisericei din Ungaria, la care n'a renunțat nici după convertirea Ungurilor la catolicism, ci și-l menține în titlatura mitropolitului «Ungro-Vlahiei», care față cu celalalt mitropolit al «părții Ungro-Vlahiei» (Metropolita partis Ungro-Vlachiae) primește titlu de *Exarh* a toată Ungaria (Exarcha totius Ungariae). Mitropolitul Ungro-Vlahiei adecă este Exarhul patriarhiei pentru mitropolia de Transilvania, ceea ce se adeverește prin cuvintele patriarhului Chrisant, care zice: «Acesta (mitropolitul Transilvaniei) are relațiuni cu mitropolitul Ungro-Vlahiei fondate pe dispozițiuni patriarhale și dreptul de Exarh.»¹⁾

În instrucțiunea dată lui Atanasie cu prilegiul hirotonirii sale întru ar-

¹⁾ Syntagma lui Chrisant „Biserica ort. rom.“ a. V. p. 142.

hieru (1698), de cătră Dositei patriarhul Ierusalimului, se zice: «Când se va întâmplă vre-o îndoire, să se caute la soborul eparhiei; iar de nu se va face deslegare îndoiei la soborul eparhiei, să se caute la *Exarhul oblăduitor, precum este spre oblăduirea eparhiei tale Exarh mitropolitul Ungro-Vlahiei.*»¹⁾

Românii de dincoace de Carpați cu cei de dincolo au format în toate timpurile o unitate bisericească, având o ierarhie comună, în capul căreia se află dela organizarea mitropoliilor române *Exarhul a toată Ungaria și al Plaiurilor* (*Exarcha totius Ungariae et plagenarum*) până la 1700, când Atanasiu, mitropolitul Belgradului, a făcut pactul uniunii cu biserica Romei. Ne lipsește însă firul cronologic de numele episcopilor și localităților până în secolul XIV. Dar aceasta nu alterează existența instituțiunii inerente vieții bisericești. Chiar după organizarea mitropoliei Ungro-Vlahiei, mitropoliții rezidau mai mult în Constantinopol și multă vreme numele și reședințele episcopilor suffragani sunt necunoscute, deși au trebuit să existe neapărat, când Iacint

¹⁾ Cipariu: Acte și Fragmente p. 249.

se denumì mitropolit al Ungro-Vlahiei (1359), pentru că mitropolie nu poate fi fără episcopii sufragane. În Transilvania numele episcopilor și localităților, unde au rezidat, ies și mai târziu la iveală. Pentru cuvântul, că biserica ortodoxă în regatul ungar nu era recunoscută, ci tolerată și prigonită, în urmare nu avea nici un fel de relațiuni cu statul, despre episcopii bisericii române lipsește orice mențiune, afară de cazurile când erau urmăriți pentru activitatea lor, cum s'a întâmplat pe la 1456 episcopului Ioan de Capha din părțile de mează ale Ardealului, care fu escortat și transportat la Timișoara din porunca lui Ioan Hunyadi.¹⁾ Persecuțiunile sistematice ale ortodocșilor au făcut imposibilă funcționarea normală a organismului bisericii. Cu toate acestea, Românii din Transilvania, în urma relațiunilor ierarhice cu mitropolia Ungro-Vlahiei și cu patriarhia din Constantinopol, n'au încetat a avea episcopi, cari li-i trimitea, nu pe «furiș», ci în înțelesul canoanelor, autoritatea legală bisericească, pentru păstorirea și mângăierea lor sufletească, în contra voinței statului chiar, pentru că bi-

¹⁾ Dr. Bunea: Vechile episcopii p. 6.

serica ortodoxă nu a făcut pendentă existența ierarhiei sale dela recunoașterea oficială din partea statului. Dovadă e mențiunea ce o face Papa Grigorie IX. la 1234 despre existența episcopilor schismatici (pseudo-episcopi) în părțile ardelene ale episcopiei Cumanilor,¹⁾ apoi hrizovul din 1391 al patriarhului Antonie din Constantinopol, dat mănăstirei din Peri, prin care se adeverește existența «arhierilor locali» (των τοπιζῶν αρχιερωῶν) din timpuri anterioare în ținutul Maramurășului.²⁾

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Vezi mai sus p.

²⁾ Vezi mai sus.

V.

„Nándor-Alba“ ori „Alba-Iulia“?
Sau: Mitropolit sârbesc ori Mitropolit românesc?

Prima mențiune oficială despre un mitropolit al Românilor din Transilvania se face în decretul regelui Matia din a. 1479, în care se zice, că la cererea *mitropolitului Ioanichie* regele scutește pentru toate timpurile viitoare pe toți preoții români de legea grecească din comitatul Maramurășului dela plățirea ori căror taxe ordinare și extraordinare, pe cari le plăteau mai înainte regelui. Toți istoriografii noștri, începând cu Petru Maior, care a publicat mai întâi decretul regelui Matia, ¹⁾ constată acelaș lucru, că Ioanichie, menționat în decretul regal, este mitropolitul Belgradului din Ardeal. Numai N. Iorga și Dr. A. Bunea, provocându-se la cuvintele decretului, în care Ioanichie se numește mitropolit *Nándor-albensis*, sunt de părerea, că aci nu este vorbă de un mitropolit de Alba-Iulia, ci de mitropolitul Belgradului din Sârbia.

¹⁾ P. Maior, Istoria bisericei românilor p. 143.

Dar P. Maior, o spulberă din capul locului părerea aceasta, zicând: «Ba și Matiaș, craiul Ungurilor, în hrizovul din anul 1479 spre scuteala preoților românești din Maramurăș dat, *pe ardeleanul îl cunoaște mitropolit*, după a căruia rugare s'a plecat a dăruî zisa scutire. Drept, în hrizov mitropolitul acela, cu numele Iovancic, se zice mitropolit din Nándor-Alba, care este Belgradul turcesc dincolo de Dunăre, iară Bălgradul cel din Ardeal se chiamă Alba-Iulia. Ci aceea *nu poate fi îndoială, cumcă prin ne-băgare de samă a cancelăriei s'a întâmplat greșala*, că zicându-se și Belgradul turcesc Alba, și Bălgradul din Ardeal, și pentru deschilinirea Belgradului turcesc i-se pune înainte Nándor, iară Bălgradului din Ardeal i-se adauge Iulia: prea lesne s'a întâmplat scriitorului în cancelărie să pună în loc de Alba-Iulia, Nándor-Alba, neținându-se aceasta de ființa lucrului, și fiind învățat scriitorul mai mult a scrie despre Nándor-Alba, cu care mai multă treabă aveau craii decât cu Alba-Iulia. Ba și din hrizovul acela destul de resfirat se culege, cumcă mitropolitul Iovancic, carele s'a rugat cătră craiul Matiaș pentru românii

din Maramurăș, a fost din Alba-Iulia și nu din Nándor-Alba. *Pentru că acolo se zice românii cei din Maramurăș, a fi supușii mitropolitului Iovancic. Ci românii din Maramurăș să fi fost cândva supuși mitropolitului sârb celui preste Dunăre, din Belgradul turcesc, în toată trecuta vechime nici măcar o subțire umbră nu se află.* Dimpotrivă, Vladislau craiu, carele îndată după Matiaș a urmat în crăimea ungurească, *pe Maramurășeni îi vestește supuși Arhiepiscopului din Ardeal. Nu de airea dară a fost nici mitropolitul Iovancic cel din hrizovul lui Matiaș craiu, fără din Ardeal*». ¹⁾ Laurian publicând hrizovul lui Matia în românește, încă îl consideră pe Ioanichie de mitropolit transilvănean, traducând ori înlocuind Nándor-Alba cu Alba-Iulia. ²⁾ Tot astfel și Șaguna în istoria sa bisericească, urmând traducerea lui Laurian, scrie Alba-Iulia în loc de Nándor-Alba. ³⁾

¹⁾ P. Maior, Istoria bisericei Românilor p. 155—156.

²⁾ Documente istorice, Viena 1850 p. 49. 51.

³⁾ Șaguna: Istoria bisericei ortodoxe II. p. 85. Dr. Bunea îl acuză pe Șaguna de „falsificător” cu nedrept, căci el a luat din „Magazinul istoric” al lui Laurian diplomele lui Matia și Vladislau, cum spune în „Aduș la Promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale” tipărit la 1850 în Sibiiu.

Dintre istoriografii mai noi dr. I. Mihály reproducând decretul regelui Matia, în merituoasa lucrare *Diplome maramurășene* dovedește corectitatea punctului de vedere a lui Petru Maior, prin următoarele aprecieri judicioase:

«Nándor-Albensis (Alba-Graeca, Belgradul sârbesc) e scris cu greșală în loc de Alba-Iuliensis (din Transilvania) deoarece în Nándor-Alba *nu se pomenește să fie fost în secolul XV scaun arhiepiscopesc sau mitropolitan, și clerul maramureșan n'a fost supus nicicând hierarhiei sârbești*, fără a fost supus arhiepiscopiei din Transilvania, cum ne arată și diploma din 1494. Greșala provine de acolo, că ambele cetăți, și cea a Transilvaniei, și cea de lângă Dunăre, în românește au același nume de *Bălgrad*. La Alba-Iulia în cetate era mănăstirea sfintei Treimi, scaunul mitropoliților, până în zilele regelui Carol III. când s'a restaurat cetatea. În Alba-Iulia, capitala Transilvaniei, *erau mitropoliți și înainte de Ioanichie*, în decursul secolilor, dar document scris numai despre dânsul ni-a rămas. El va fi fost un maramureșan, de oarece se îngrijă de

soartea clerului de aci și de jurisdicțiunea sa bisericească». ¹⁾

N. Iorga și dr. Bunea nu admit posibilitatea unei greșeli de cancelărie, care ar fi schimbat Bălgradul ardelesc cu Belgradul sârbesc, ci se leagă morțiș de litera decretului, susținând, că Ioanichie erà mitropolitul Belgradului sârbesc, pentrucă în decret se numește *Nándor-Albensis*. Dar P. Maior și Dr. Mihály au constatat greșala prin dovezi scoase din fapte istorice: întâi, că nu se află în toată vechimea nici «măcar o suptirică umbră», că Românii din Maramurăș să fi fost cândva supuși mitropolitului din Belgradul sârbesc ; al doilea, că în secolul XV nici n'a existat scaun arhiepiscopesc, sau mitropolitan în Belgradul sârbesc. Dovada cea mai plauzibilă însă, prin care se face evidentă greșala, este *situațiunea topografică, pedecile firești, cari exclud putința de a se fi administrat biserica din Maramurăș dintr'un centru bisericesc de peste Dunăre, din Belgradul sârbesc*. Pe de altă parte o provincie bisericească (mitropolie) formează un complex teritorial, ca o provincie po-

¹⁾ Dr. I. Mihály, *Diplome maramurășene* p. 536.

litică, și dnii Iorga și Bunea, nici în general, nici în special, nu ni-au dovedit să fi existat o mitropolie în Belgradul sârbesc în secolul al XV, a cărei circumscripțiune s'ar fi întins până în Maramurăș, căci în decretul lui Matia se vorbește apriat despre preoții români din Maramurăș, *supuși* de mai 'nainte mitropolitului Ioanichie (praefatoque Metropolitano subjectos); în urmare, dacă Ioanichie era mitropolitul Belgradului sârbesc trebuia să ne arate decretul anume prin care ei au fost supuși iurisdicțiunii mitropolitului din Belgradul sârbesc. Dar nu fac nici una, nici alta, ci în fața dovezilor hotărîtoare, că mitropolitul din Belgradul sârbesc n'a administrat și nu putea să administreze biserica ortodoxă din Maramurăș, încearcă să mistifice, afirmând neexactități și lucruri imposibile chiar, de pildă, că pe acea vreme (1479) mitropolitul Sârbiei supuse de Turci «se află adăpostit la curtea regelui unguresc». ¹⁾ Un episcop «schismatic» să fie adăpostit în curtea unui rege catolic, ai cărui sfetnici erau înalții demnitari ai bisericii catolice, aceasta n'o crede nimenea, nici chiar amicul

¹⁾ N. Iorga: Sate și preoți p. 14.

dului Iorga, părintele dr. Bunea, care stăruind să arate, pentru salvarea poziției principiale, că Ioanichie a fost mitropolitul Belgradului sârbesc, întortochează lucrurile, riscând afirmațiuni, cari nu le poate dovedi, precum: că episcopul sârbesc al Belgradului petrecea la curtea despotului Brancovici, iar când acesta s'a retras pe moșiile sale și în cetățile sale din Ungaria, îl va fi urmat (?) și episcopul «care n'a fost altul decât episcopul Belgradului», liber să locuiască, fie în cetatea Belgradului, care era în posesiunea Ungurilor, fie la curtea despotului sârbesc de pe pământul unguresc; «un astfel de episcop și mitropolit, zice d-sa, a fost deci și *Iovanychik Nándoralbensis* din 1479». ¹⁾

Spusele acestea sunt fapte, ori plăzmuiri fantastice? Dacă sunt fapte, atunci trebuie să fie întemeiate pe date și documente autentice. Voi arăta însă, că nu sunt fapte, ci curate plăzmuiri ale fantaziei scriitorului. Întâi relațiunile posesionale ale despotului Georgiu Brancovici în Ungaria n'au fost niciodată regulate definitiv. El n'a petrecut aici decât un timp scurt după

¹⁾ Dr. Aug. Bunea: *Ierarhia Românilor* p. 154. 158.

căderea Semendriei în mâinile Turcilor (1439), cam până la 1443, când după strălucitele biruințe ale lui Ioan Hunyadi și respingerea Turcilor până la Sofia, despotul se întoarce definitiv în Semendria, capitala sa.¹⁾ Purtarea lui șovăitoare însă a provocat neîncrederea regelui Vladislau, care i-a confiscat în 1440 cetatea Munkács, în 1441 cetatea Világos cu toate apartinențele, pentru infidelitate, *propter notam infidelitatis.*²⁾ Cu Ioan Hunyadi despotul George Brancovici a fost vecinic în dușmănie, l-a prins și închis (1448) în cetatea Semendria, iar după ce l-a eliberat, temându-se de răsbunarea lui, i-a trimis vorbe amenințătoare, că dacă va cuteză să intre în Sârbia să o devasteze, pentru fiecare cap de găină va cădea un cap de om. Ioan Hunyadi i-a răspuns la amenințare cu confiscarea averilor despotului din Ungaria și cu prădarea totală a Sârbiei (1450).³⁾

Conflictul dintre ei s'a aplanat cu intervenirea consiliului regnicolar, prin pacea dela Semendria (1451). Cu

¹⁾ Szalay: Szerb telepek, p. 7. Pesty: Brankovics György rácz Despota p. 28, 31.

²⁾ Pesty ib. p. 23.

³⁾ ib. p. 35.

toate acestea, Brancovici nu și-a potolit dușmănia contra Hunyadeștilor, dând poruncă oamenilor săi, că ori unde vor găsi un Szilágyi pe pământ sârbesc, să-l prindă, și viu ori mort să-l aducă la dânsul.¹⁾ Nu numai atât, ci aflând că Mihai Szilágyi cu fratele său Ladislau, căpitanul cetății Belgradului, fac revistă în împrejurimea cetății, a pus la cale asasinarea lor, scăpând numai cu fuga Mihai Szilágyi, iar fratele său căzând mort. Szilágyi n'a lăsat fapta crîminală nerăsbunată. La sfârșitul anului 1455, când își vizită cetățile sale, Brancovici fu prins și închis în Kupinik de cătră Mihai Szilágyi, care în privirea planurilor, ce le avea cu Matia pentru coroana ungară, îl eliberă fără nici o taxă de răscumpărare.²⁾ După strălucita învingere reportată de Ioan Hunyadi asupra Turcilor la Belgrad, în 1456, Georgiu Brancovici își recâștigă mai toată țara, și în speranța unei împăcări favorabile cu Sultanul se dede pe partea Turcilor, dar în anul acela muri și el și marele erou Hunyadi.³⁾

¹⁾ ib. 40.

²⁾ ib. 40, 41.

³⁾ ib. p. 42.

Să admitem acum pe un moment, că la curtea despotului Brancovici de pe pământul unguresc petrecea un episcop sau mitropolit sârbesc, care firește nu putea fi decât om de perfectă încredere al despotului, cine va crede, având scaunul minții la loc, vorba dlui Bunea, că regele ungar va fi încredințat acestui sfetnic intim al despotului infidel și sperjur jurisdicțiunea asupra bisericii ortodoxe din Maramurăș, a supușilor săi din regatul ungar? Dar vorba e de mitropolitul Ioanichie dela 1479, și după moartea lui George Brancovici relațiunile au putut să se schimbe, vor reflecta cei interesați. De fapt, relațiunile cu regatul ungar s'au schimbat, dar în defavorul despoților sârbești, căci imensele posesiuni din Ungaria ale despotului George Brancovici, după moartea lui (1456) au revenit toate coroanei ungare, familiei Hunyadi și altor familii, prin donațiune,¹⁾ încât acum nu mai erau nici moșii, nici curte despoțască pe pământul unguresc, unde s'ar fi putut adăposti vre-un episcop sau mitropolit din Belgradul sârbesc. O singură posesiune le mai rămase urma-

¹⁾ ib. p. 58.

șilor lui George Brancovici în Ungaria, cetatea Tokai cu apartinențele, dar și aceasta o confiscă și o luă regele Matia dela despotul Ștefan, al doilea fiu a lui George Brancovici, pentru că nu-i cedase nici după repețite cereri cetatea Semendria, cum și pentru infidelitatea lui Ștefan Tomassevici, ginerele despotului Lazar, antecesorul lui Ștefan, care a predat-o Turcilor în 1459.¹⁾ Astfel stând lucrurile, despotul Ștefan, părăsit de conaționali săi, despoiat de toate, în 1461 își cercă refugiu la George Castriota, principele Albaniei, de aci trecu în Italia, unde a și murit în 1481.²⁾

După surghiunirea despotului Ștefan, adevăta dela 1461, Sârbii n'au mai avut alt despot cu putere și prerogative de domnitor. Căci Vuc Brancovici, nepotul despotului George Brancovici, care venise în Ungaria la 1465 trimis din partea Sultanului turcesc la regele Matia, ca să tracteze despre pace cu dânsul, întră în serviciul militar al regelui, unde a rămas până la sfârșitul vieții sale (1485), fără să fi exerciat cândva demnitatea și puterea de despot al Sârbilor. Matia

¹⁾ ib. p. 57.

²⁾ ib.

i-a întărit la 1471 numai *titlul* de despot, nu l-a recunoscut însă și nici l-a întărit în *demnitatea* de despot,¹⁾ cum fără temeii afirmă Dr. Bunea, prezentându-l ca pe al *doilea* despot sârbesc, deși constatat este, că după moartea lui George Brancovici, până la Vuc Brancovici, despoții Sârbilor au fost: Lazar până la 1458, apoi Stefan până la 1461, ambii fiii despotului George. Vuc Brancovici a fost dar ostaș și comandantul unei părți din conaționali săi în armata regelui-Matia; n'a avut nici moșii, nici curte *princiară* pe pământul unguresc, precum n'au avut nici cei doi Brancovici, unchii și antecesorii săi. Regele Matia i-a donat pentru serviciile și vitejia militară, după unii cetatea *Fejérkö*, numită și *Belasztena*, în comitatul *Posega*, la care aparține și *Zalánkemen*, sau *Slancamen*, iar după alții *Berekszó* în comitatul *Valkó*, toate localități în Croația.²⁾ Dr. Bunea crede, că Vuc Brancovici își avea reședința în *Slancamen*.³⁾

Iată dar, că din toate acelea moșii odinioară ale despotului George Bran-

¹⁾ ib. p. 60.

²⁾ ib.

³⁾ Dr. Bunea : Ierarhia Românilor p. 156.

covici din Ungaria, care se întindeau dela Belgrad și Semendria până în cetatea Muncaciului din comitatul Beregului și până la Maramurăș, despotul Vuc Brancovici de abia căpătase din mila regelui Matia un colțușor de loc în Croația, unde să-și plece capul. Se poate acum presupune, că despotul, care numai cu titlul sau cu numele erà despot, într'o astfel de strâmtorare să-și permită luxul de a țineă episcop la casa sa? Și dacă și-ar fi permis luxul acesta, nu este absurd a presupune, că acest episcop a trebuit să fie neapărat mitropolitul din Belgradul sârbesc, adus în Slancamen din Sirmiu, ca de aici să păstorească eparhia sa din Sârbia, pe refugiații Sârbi din Ungaria și pe Români din Maramurăș? Un episcop sârbesc (schismatic) la casa lui Vuc Brancovici nu putea fi adăpostit și pentru motivul, că soția lui erà o catolică, sora episcopului Ioan Pruisz de Oradea-mare, și fiiul Valentin asemenea catolic, care la 1490 devine episcop latin de Oradea-mare.¹⁾ Afirmațiunea, că despoții sârbești pe teritorul Ungariei ar fi avut obiceiul de a țineă

¹⁾ V. Mangra, Mitropolitul Sava Brancovici, p. 29 nota 1.

la casa lor pe «episcopul Belgradului» este lipsită de orice temei, pentru că obiceiul acesta n'a existat și n'a putut exista. Combinațiunile ce le face Dr. Bunea, pentru a-și dovedi afirmațiunea, se întemeiază pe denaturarea și mistificarea tendențioasă a faptelor. Căci iată ce zice dânsul: «In 1426 Belgradul a fost ocupat de Unguri în sensul înțelegerii luate între despotul Stefan Lazarevici și nepotul George Brancovici de o parte și între regele Sigismund de altă parte. Episcopul sârbesc din Belgrad s'a mutat atunci la curtea lui George Brancovici în Semendria, pentru că pacea încheiată la 1451 între George Brancovici și I. Hunyadi a fost întărită și cu sigilul episcopului sârbesc din Semendria, Athanasie (ac etiam sigillum Reverendissimi Patris, Domini Athanasii metropolitani de dicta Zendrew. (Hurmuzaki. Doc. II. 2. p. 4—8). Mitropolitul Athanasie n'a putut fi altul decât mitropolitul (recte episcopul) Belgradului (?) care la ocuparea acestui oraș prin Unguri n'a încetat a fi adevăratul titular de Belgrad, precum d. e. nici astăzi mitropolitul din Blaj n'a încetat a fi adevăratul titular de

Alba-Iulia și Făgăraș, deși nu locuște în nici unul din aceste orașe». ¹⁾

Mai întâi să rectificăm o greșală cronologică în expunerea d-lui Bunea. Regele Ungariei Sigismund n'a ocupat Belgradul în 1426, ci pe la sfârșitul anului 1427, adecă după moartea lui Ștefan Lazarevici, întâmplată în 19 Iunie 1427. ²⁾ Dar, că apoi, după ocuparea Belgradului prin Unguri, episcopul din Belgrad să se fi mutat la curtea despotului Brancovici în Semendria, Dr. Bunea nu aduce, și nu poate să aducă nici o dovadă întru sprijinirea părerei sale, dinpotrivă, singur o combate, căci dacă episcopul din Belgrad, mutat la curtea lui G. Brancovici în Semendria, dupăcum afirmă, n'a încetat a fi adevăratul titular de Belgrad, atunci Atanasie, care în actul de împăciuire dela 1451 dintre I. Hunyadi și G. Brancovici se titulează expres mitropolit de Semendria (metropolitani de dicta Zendrew) nu poate fi titularul de Belgrad, căci dacă ar fi acesta, el și-ar fi păstrat titlul și s'ar numi respicat mitropolit de Belgrad, sau *Nándor-albensis*, precum d. e. mitropolitul gr.-catolic de

¹⁾ Dr. Bunea: Ierarhia Românilor p. 151—3.

²⁾ Pesty ib. p. 6, 7.

Alba-Iulia, deși s'a mutat la Blaj, nu se titulează al Blajului, de *Balázsfalva*, ci, păstrându-și titlul de mai nainte, se numește mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș. Mitropolitul Atanasie deci se numia de Semendria, pentru că nu era titularul de Belgrad, căci nu se admite, ca în aceeași circumscripțiune mitropolitul să aibă mai multe titluri mitropolitane, să se numească odată d. e. mitropolitul de Semendria, altădată mitropolit de Belgrad. Imprejurarea accentuată de Dr. Bunea, că între episcopiile întemeiate de Sf. Sava (1219), după expunerea lui Nilles, nu se găsește episcopie de Semendria, nu poate servi de dovadă în contra existenței acesteia la 1451, adică după două sute de ani, mai ales că prin ridicarea Arhiepiscopului de Ipec la demnitatea de Patriarh la 1346, biserica Serbiei a primit o nouă organizare. Titulatura mitropolitului Atanasie: *metropolitani de Zendrew* (Szendrő) dovedește clar existența acelei episcopii.

Dr. Bunea îl face cu de-a sila pe mitropolitul Atanasie din Semendria titularul de Belgrad, atașat la curtea lui Georgiu Brancovici, ca să-l poată plimbă cu despotul prin moșiile lui

din Banat și Ungaria până la Baia-mare, și a-l aduce în legături ierarhice cu Românii, îndeosebi cu Maramurășenii, căci «despoții sârbești pe teritoriul Ungariei până la 1505 au fost toți din familia lui George Brancovici, dela care au moștenit ei și obiceiul de a ținea la casa lor pe episcopul Belgradului, și a fost apoi în interesul episcopilor din Belgrad, ca legăturile odată încopciate cu Românii din Banat, și dela granița Ardealului, până în Maramurăș, să le cultive până la 1479 și poate până la moartea lui Matia». ¹⁾ În adevăr frumoasă și romantică excursiune, numai cât excursiunile romantice au un cusur: nu pot fi luate drept excursiuni istorice, pentru care se cer date și documente, care iarăși nu pot fi înlocuite cu plăzmuirile fantastice ale scriitorului.

Dr. Bunea nu ne arată, și nu e în stare să ne arate, măcar un singur nume de episcop din Sârbia, cu iurisdicțiune episcopală la curtea și pe moșiile despotului George Brancovici, sau altui despot sârbesc pe teritoriul Ungariei, pentrucă astfel de episcop

¹⁾ Dr. Bunea: Ierarhia Românilor, p. 154, 155, 158.

n'a existat și n'a putut să existe din motive *politice* și *canonice*. Canoanele bisericești opresc adecă episcopului eparhial să rezideze în afară de periferia eparhiei pentru care s'a hirototit, sau să-și întindă iurisdicțiunea peste hotarale eparhiei sale. Episcopii și mitropoliții din Sârbia mai erau subordinații patriarhului de Ipec, iar patriarhatul de Ipec, după cum arată învățatul teolog sârb, Arhimandritul Dr. Emilian Radici, a rămas intact și după ce țara și poporul sârbesc căzură sub jugul turcesc. Turcii au confirmat iurisdicțiunea sa, ne spune acel învățat, asupra tuturor bisericilor, care se aflau în legătură cu patriarhatul. Chiar când patriarhul Arseniu III. după nereușita răscoalei Sârbilor în contra Turcilor, a emigrat în Austria cu 40.000 familii (anul 1691) guvernul turcesc n'a voit a zguduî pozițiunea patriarhatului. Căci dintr'un *Berat*, dat de Sultanul Mahmud patriarhului Arseniu IV. în an. 1731, se vede, că patriarhul putea să exerciteze cu toată libertatea iurisdicțiunea sa asupra tuturor bisericilor sale, ba chiar asupra bisericești latine din Bosnia.¹⁾

¹⁾ Emilian Radici: Die Verfassung der orthodox-serbischen Particular-Kirche von Karlovitz. Biserica ort. rom. an. V. p. 114.

Este neadmisibilă deci și presupunerea numai, ca regele ungar să tolereze și să întărească unui mitropolit sârbesc supus patriarhului din Ipec, supusul sultanului turcesc, iurisdicțiunea asupra bisericei ortodoxe din Ungaria, când acel mitropolit eră totodată și supusul despotului George Brancovici, care după anul 1444 nu mai luă parte în campaniile militare ale lui Ion Hunyadi în contra Turcilor, ci denegându-i expres concursul, s'a făcut șpionul Turcilor, conspirând cu ei în contra Ungurilor.¹⁾ Dar există și o dispozițiune pozitivă, decretul regelui Albert din 1439 art. 25, prin care *este interzis despotului sârbesc să țină pe moșiile, în cetățile și orașele sale din Ungaria funcționari venetici și străini, fără numai unguri*, (ne jövevény és idegen, hanem magyar tisztviselőket tartson).²⁾ Iar prin condițiunile de pace, încheiată cu Ion Hunyadi la 1451 în Semendria, asemenea se îndatorează despotul Brancovici să țină pe moșiile și în cetățile sale din Ungaria căpitani iarăși numai dintre nobilii posesori maghiari.³⁾

¹⁾ Pesty, ib. p. 31—33.

²⁾ Szalay, A magyarországi szerb telepek pagina 7.

³⁾ Pesty, ib. p. 37.

Din acestea urmează dar prea învederat, că dacă despotului sârbesc nu i-a fost permis să țină pe moșiile și în cetățile sale funcționari și căpitani oameni străini, cu atât mai puțin i-a fost permis să țină la curtea și pe moșiile sale din Ungaria un dignitar străin, cum era mitropolitul de Belgrad, cu dreptul celui mai înalt dirigător de a dispune asupra supușilor ungari de religiunea ortodoxă.

Prin urmare este o consecință firească constatarea ce o face Böhm, că Sârbii emigrați în Ungaria, *sub regele Matia n'aveau episcop propriu,*¹⁾ și ceea ce zice Raici, că *Sârbii locuitori în Sirmiu pe timpurile acelea nu au avut Arhiereul lor*, căci George Brancovici, nepotul despotului cu același nume călugărindu-se sub numele de Maxim în anul 1486 și voind a se preoți, a fost nevoit să roage pe mitropolitul din Sofia, ca să vină la Kupinik (Kupinovo) cetatea despoților în Sirmiu să-l hirotonească într-un preot (ieromonah).²⁾ N'a fost însă hi-

¹⁾ Böhm Lenhard: Délmagyarország, vagy az úgynevezett Bánság különtörténete p. 162 la Teodor V. Păcățian: Istoriografi vechi p. 85.

²⁾ Raici: Istoria rasnyich Slavenskich narodov. Cartea X. c. 6 în „Speranța“ din Arad 1871 p. 145.

rotonit ca episcop de Sirmiu, și n'a putut să devină episcop acolo, nici după retragerea sa din scaunul mitropolitan al Ungro-Vlachiei pentru care se hirotonise și-l ocupase în două rânduri, dela 1508 până la 1513, căci regele Vladislau II. nu i-a recunoscut demnitatea de episcop și nu i-a îngăduit să exerciteze jurisdicțiune în biserica ortodoxă din Ungaria. «*Regele ungar, zice Pesty, nu și-a dat consentimentul la numirea lui Maxim de episcop, constituția maghiară n'a luat act despre aceasta, și astfel oricât de cu demnitate și-a purtat Maxim funcția de prelat (în Țara-Românească) în șirul episcopilor Ungariei nu poate fi trecut*». ¹⁾ Și acum, dacă lui Maxim, fratele despotului Ioan Brancovici († 1503) nepotul lui George Brancovici cel cu moșiile întinse dela Semendria, Belgrad și prin Ungaria până în Maramurăș, care avea și el titlu de despot, nu i-a permis regele ungar să exerciteze jurisdicțiune episcopală în Ungaria, cum se poate închipui, că i-ar fi permis-o aceasta altui episcop din Sârbia? Dr. Bunea mistifică și întortochează, ca să-și făurească do-

¹⁾ Pesty: A szörényi bánság I. p. 347—348.
T. V. Păcațian: Istoriografi vechi p. 86.

vezi pentru ficțiunea, că Ioanichie a fost mitropolit de Belgradul sârbesc, și că Românii din Maramurăș erau supuși aceluși mitropolit, zicând: «Ioanichie a existat ca «mitropolit» (recte episcop) de Belgradul sârbesc pe la 1479, întocmai cum a existat unul dintre antecesorii săi, Atanasie, pe la 1451, și precum a existat după el altul în Sirmiu, Maxim, între anii 1496 și 1516, care pe timp scurt, numai de un an (1507) a ocupat și scaunul mitropolitan al Ungro-Vlachiei (Țării-Românești)».¹⁾ Am dovedit însă mai sus, că Atanasie n'a fost titularul de Belgradul sârbesc, ci mitropolit de Semendria, precum și aceea, că Maxim n'a fost și n'a putut fi episcop de Sirmiu.

El a trecut, precum spune Raici, ca ieromonah în Țara-Românească, unde îl vedem la 1507 simplu călugăr, nu mitropolit, cum născocoște Dr. Bunea, mijlocind pacea între Radu cel-mare principele Munteniei și Bogdan principele Moldovei, și numai după moartea mitropolitului Nifon la 1508 fu hirotonit episcop și ridicat în scaunul mitropoliei Țării-Româ-

¹⁾ Dr. Bunea: Ierarhia Românilor p. 161—2.

nești.¹⁾ Maxim s'a întors la 1513 în mănăstirea Cruședol din Sirmiu, întemeiată de dânsul cu ajutorul bănesc al Voevodului român Neagoe Basarab, unde a și murit la 1516 ca mitropolitul Țării-Românești în retragere.²⁾

Episcopatul de Sirmiu, între anii 1496 și 1516, a lui Maxim cu jurisdicțiune asupra bisericii românești din regatul ungar, în special asupra celei din Maramurăș, este o scornitură a dlui Bunea, dovedită și prin contradicția flagrantă în care se pune cu o altă scornitură, că Românii din Maramurăș, prin decretul lui Vladislau din 1494, ar fi fost supuși arhiepiscopului latin de Alba-Iulia, pentru că Maramurășenii nu puteau fi supuși în același timp titularului de Belgradul sârbesc și arhiepiscopului latin de Belgradul ardelenesc. Concluziunea adevărată este deci aceasta: Ioanichie n'a existat ca mitropolit de Belgradul sârbesc pe la 1479, întocmai cum n'a existat înainte de el Atanasie, și după el Maxim ca mitropoliți de Belgradul

¹⁾ A. D. Xenopol: Istoria Românilor II. p. 469, 506.

²⁾ E. Picot, Genealogie de la famille Brancovici, V. Mangra: Sava II. Brancovici p. 34 Nota 3.

sârbesc, deoarece cum constată Dr. I. Mihály: «în Nándor-Alba nu se pomenește să fi existat în secolul XV. scaun arhiepiscopal sau metropolitan», — și n'a existat, pentru că Belgradul sârbesc dela 1427 fiind ocupat de Urguri până la 1521, din cauza aceasta episcopul sârbesc din Belgrad, după părerea, dlui Bunea, s'a mutat în Semendria, dar la 1459 Semendria și toată țara cade în mâinile Turcilor, de aci încolo localitatea în care s'a adăpostit fictivul titular de Belgrad este necunoscută, crede însă Dr. Bunea, că după catastrofa din 1459 Sârbii refugiați pe pământul Ungariei au avut sub regele Matia și următorii lui o organizație politică și religioasă proprie, stând în capul celei politice despotul, iar în capul organizației religioase mitropolitul din Belgradul sârbesc.¹⁾ Dar despotului sârbesc, cum am arătat, nu i-s'a îngăduit a ținea nici măcar funcționari de alt neam pe moșiile sale din Ungaria, decât Unguri; în urmare a vorbii de organizațiune politică a Sârbilor pe pământ unguresc, cu despoți în frunte, este aberațiune, mai vârtos, că Sârbii refugiați, ei singuri, cât și de regii un-

¹⁾ Dr. Bunea: Ierarhia Românilor p. 156—8.

gari, se considerau numai *provizor* colonizați în Ungaria. Aceasta se vede lămurit din diploma regelui Matia dela 1464, prin care se întăresc privilegiile acordate Sârbilor refugiați la 1404 în Kevi (Ráckeve) prin diploma lui Vladislau din 1455, ca să poată locui și a trăi cu libertățile și privilegiile avute în orașul Kövin, de unde a venit, însă numai «*până atunci, când încetând frica de Turci, se vor întoarce în patria lor, în Kövin.*»¹⁾ Diplomele privilegiale, date nu pentru Sârbii din alte localități, ci exclusiv pentru cei din Kevi, sunt dovadă documentală, că pe atunci Sârbii nu aveau altă comună constituită și recunoscută ca corporațiune morală în regatul ungar; grupuri de familii, care au emigrat după anul 1459, s'au așezat respirați prin Sirmiu, comitatele Bács și Csongrád. În Banat întâlnim *întâia-oară* Sârbi la 1481 sub conducerea lui Paul Chinez.²⁾ Regele Matia prin decretul V. art. 3 și 4 din acel an (1481) îi scutește de plățirea zeciuielii însă «*nu pentru toate timpurile și nu pentru totdeauna, ci numai în curs*

¹⁾ Szalay: A magyarországi szerb telepek p. 5, 6.

²⁾ Szalay ib. p. 7, 8.

de *câțiva ani*, în mod *interimal*, anume, până când astfel de *străini* și *fugari* să se așeze (colonizeze) cu deabinele în Ungaria și pe teritoriile supuse sfintei coroane» etc.¹⁾ De aci vedem, că privilegiile Sârbilor din Kevi nu se întindeau asupra Sârbilor în general.

Tractați ca *străini* și *fugari* (*idegenek és szökevények*) după dreptul public ungar, Sârbilor refugiați în Ungaria regele Matia nu le dă privilegii; regii ungari nu le îngăduie nici un fel de organizație, nici politică, nici bisericească. Iată de ce în veacul XV. n'a existat și nu găsim nici un episcop sârbesc în Ungaria. Un mitropolit sau episcop sârbesc refugiat, eră și el un *străin* și *fugar*, care nu putea să exerciteze drepturi cetățenești, jurisdicțiune episcopală, în statul ungar. De aceea în diplomele privilegiale ale lui Ladislau V. din 1455 și Matia din 1464, și în alte documente oficiale, nu se menționează nici un nume de episcop, care ar fi intervenit la regele ungar în favorul emigraților sârbi. Mitropolitul *Iovanychik Nándor Albensis*, intervine numai în favorul preoților români din Maramu-

¹⁾ Teodor V. Păcățian: Istoriografi vechi p. 70, 71. Szalay ib.

răș. Despre relațiunile lui cu Sârbii refugiați, sau despre vre-o acțiune în favorul lor, nu se știe nimic, nu există nici un document, și nu avem nici o mărturie. Și așa nu fără temei se pune întrebarea: Dacă acest mitropolit a fost mitropolit al Belgradului sârbesc, ori peste tot mitropolit sârbesc, cum se face, că el se interesează și intervine la regele Matia pentru ușurarea sorții preoților români din Maramurăș, iar de conaționalii săi Sârbi, refugiați în Ungaria de groaza semilunei, nu și-a adus de loc aminte, pentru ei n'a cerut nici un favor dela regele Matia? ¹⁾

Răspunsul este foarte natural. Ioanichie nu erà mitropolit sârbesc, sau *străin* și *fugar*, ci cetățean ungar și supus credincios regelui, *fidelis nostri*, cum îl numește Matia în diploma din 1479. Un mitropolit sârbesc din Belgradul Sârbiei sau dela curtea despotului de pe teritoriul unguresc nu erà cetățean și supus ungar, și regele Matia nu putea să numească *credinciosul* sau pe episcopul, care aparțineà Sârbilor declarați prin decretul din 1481 de «străini» și «fugari» în țara ungu-rească, cari așteptau momentul numai

¹⁾ T. V. Păcațian: Vechii istoriografi, pg. 69, 70.

pentru eliberarea patriei de sub jugul turcesc, ca să se întoarcă la vetrele lor. Acel mitropolit *Iovanychik Nándor Albensis*, din diploma regelui Matia din 1479, nu poate fi deci altul decât *Ioanichie mitropolitul Românilor din Bălgradul Ardealului*, un Maramurășan, cum zice Dr. I. Mihály, care se îngrijă de soarta clerului românesc de acolo, căci «Nándor-alba» numai din greșală de cancelărie s'a scris, în loc de «Alba-Iulia» cum observă ochiul ager al lui Petru Maior, ceea ce se dovedește și prin împrejurarea, că decretul dat la mâinile arătătorului Ioanichie nu a fost descoperit în Belgradul sârbesc, ori în altă localitate, unde se presupune a-și fi avut locuința și reședința mitropoliției sârbești, ci a fost descoperit în *Alba-Iulia*, unde au rezidat mitropoliții bisericii române.¹⁾ Istoriograful rus Golubinski, scriind istoria bisericii Sârbilor, pe Ioanichie nu-l găsește între mitropoliții Sârbi, ci îl pune și el între mitropoliții Ardealului.²⁾ Și Golubinski va ști de sigur atâta istorie sârbească câtă știe Dr. Bunea.

¹⁾ T. V. Păcățian: *Istoriografi vechi* p. 71.

²⁾ E. Golubinski: *Privire scurtă asupra istoriei bisericii române ort.* p. 53. 54.

VI.

Mitropolie românească înainte de Mihai Viteazul în Alba-Iulia.

Existența arhiepiscopului și mitropolitului de legea grecească în secolul al cincisprezecelea în Ardeal, despre care regii Ungariei «cu cinste pome-neau în hrizoavele lor», cum zice P. Maior, în secolul al șasăsprezecelea are continuitate dovedită în titulaturile mitropoliților. Intre anii 1577—8 există un mitropolit de Ardeal care se întitulă: «*Kyr Daniil, mitropolit de Severin și de Ardeal.*¹⁾ La 1580 un alt mitropolit se întitulează: «*Eu osfințitul mitropolit Kir Ghenadie al Ardealului*», supranumit în prefața *Evangheliei cu învățătură* a diaconului Coresi «*luminatul mitropolitul marele Ghenadie din tot ținutul Ardealului și al Orăzii*».²⁾ Avem verificat așa dar titlul *archiepiscopus vero de Transylvania* din decretul lui Vladislau din

¹⁾ I. Bogdan: Relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Ungaria p. 308. Dr. Bunea: Ierarhia Românilor p. 22.

²⁾ Bianu-Hodoș: Bibliografia românească p. 84. 91.

1494 prin apariția a doi *mitropoliți de Ardeal* în secolul XVI, înainte de Mihai Viteazul. Existența acestor mitropoliți este documentată, titlul lor încă este documentat, în consecință trebuie a se recunoaște existența mitropoliei însași, căci unde e mitropolit, acolo e și mitropolie.

Pus în fața documentelor doveditoare, că Românii din Transilvania și înainte de Mihai Viteazul au avut mitropoliți, Dr. Bunea tăgăduiește acum *legalitatea* titlului de mitropolit, afirmând că titulatura de mitropolit a lui Daniil era o «grandomanie sârbească», că lui Ghenadie «i-au dat oamenii titlul de mitropolit după obiceiul abuziv al Sârbilor». Apoi adaugă: «Greșește deci dl Gr. G. Tocilescu, când din *titlul abuziv de mitropolit* al lui Ghenadie din prefața Căzaniei deduce, în *contra actelor oficiale ale puterii de stat*, că ar fi existat din cea mai depărtată vechime... o arhiepiscopie a țării Ardealului și a părților Ungurești, pe cum a binevoit d-sa a susține în darea de samă despre «Vechile episcopii» înaintea academiei române». ¹⁾

¹⁾ Dr. Bunea: Ierarhia Românilor p. 21—22.

Dar dl Bunea nu dovedește, că în biserica sârbească s'ar fi urmat în secolul al XVI-lea «obiceiul abuziv» ca episcopii cu dela sine putere să se numească mitropoliți, și nu dovedește că obiceiul acesta ar fi trecut și în biserica românească, în urmare, afirmațiunea, că mitropoliții de Ardeal, Daniil și Ghenadie, s'ar fi intitulat mitropoliți după «obiceiul abuziv» al Sârbilor, este și rămâne o curată născocire. Exemplul luat din istoria bisericeii sârbești din secolul al XIV-lea, prin care se sforțează ca să-și dovedească afirmațiunea, nu se poate aplica. Iată pentru ce. În anul 1346 țarul Dușan a convocat în Scopia un sinod (sabor țarstva), la care au luat parte toți episcopii sârbi, în frunte cu patriarhul Bulgariei și arhiepiscopii din Sârbia, Ipec și Ochrida, în care s'a proclamat autocefalia bisericeii sârbești, și arhiepiscopia de Ipec s'a înălțat la patriarhat, dându-i-se arhiepiscopului sârb Ioanichios titlul de Patriarh. Patriarhii din orient însă au considerat acest patriarhat sârbesc ca necanonic, și au pronunțat asupra-i anatemă.¹⁾ Pentru a restabili relațiu-

¹⁾ E. Radici ib.

nile canonice cu biserica ecumenică, despotul Ugljeza adresează patriarhului din Constantinopol în 1368 o scrisoare, în care zice, că Dușan a întemeiat un patriarhat *anticanonic*, și a răpit patriarhiei din Constantinopol un număr însemnat de mitropolii, pe care le-a supus noului patriarh (sârbesc). Nedreptatea aceasta el nu o poate tolera, ci restituie cu dela sine putere domnească bisericii ecumenice din Constantinopol toate bisericile și mitropoliile și toate drepturile avute asupra lor.¹⁾ Acî se vorbește însă de arhiepiscop care s'a intitulat patriarh, și de episcopi cari s'au intitulat mitropoliți *în urma hotărîrei sinodului întregii biserici sârbești*, nu cu dela sine putere sau după «obicei abusiv». Că patriarhul din Constantinopol a considerat patriarhatul sârbesc ca necanonic, aceasta e altă chestiune. Biserica sârbească însă și-a menținut organizația sa autocefală, și numai după ultima emigrare a Sârbilor în Ungaria sub patriarhul Arseniu IV. la 1737 guvernul turcesc a decis desființarea patriarhatului dela Ipec, pe care prin un act dela 11 Septemvrie

¹⁾ Dr. Bunea: *ib.* p. 145. T. V. Păcațianu: *ib.* p. 90. 91.

1766 l-a unit cu patriarhatul din Constantinopol.¹⁾)

Pentruce ar fi greșit dar dl Tocilescu, iar dl Bunea ar fi negreșitor? Pentrucă urmând marilor dascăli ai neamului românesc: S. Clain, Șincai, P. Maior, Laurian, Cipariu, nu primește erezia istorică, și nu propovăduște mincinoasa teorie prin care *se contestează existența mitropoliei Românilor din Transilvania pe motiv, că mitropoliții ei n'au fost recunoscuți prin acte oficiale ale potestății de stat!* Căci în chipul acesta cineva poate să tăgăduiască și existența bisericii creștine în cei dintâi trei secolii, pentrucă statul roman numai dela Constantin cel mare a recunoscut oficial religiunea creștină; poate să tăgăduiască existența bisericii catolice în Franța, după separațiunea ei de stat, fiindcă statul nu mai recunoaște biserică și ierarhie bisericească. A pretinde deci documente oficiale despre recunoașterea mitropoliților ortodocși în Transilvania din partea statului, în timpuri când religiunea ortodoxă însași nu eră recunoscută în stat, ci numai tolerată și biserica perzecutată chiar, este o apu-

¹⁾ E. Radici ib.

cătură cu tendență de a duce în rătăcire și a prejudecă cercetărilor menite să scoată adevărul la lumină, căci funcțiunea mitropolitului nu e funcțiune de stat, ci e funcțiune și demnitate bisericească, care se conferă și i-se recunoaște unui episcop sau altei persoane clericale de cătră autoritatea competentă bisericească, în țările unde biserica nu e recunoscută oficial, independent, dacă statul recunoaște, ori nu recunoaște pe titularul mitropolit.

Dar Dr. Bunea nici pe mitropoliții instituiți de autoritatea competentă bisericească în Transilvania nu-i recunoaște de mitropoliți, pentru că zice dsa: «în decretul principilor ardeleni, nici unul, dar nici unul nu este numit «mitropolit», ci numai episcop, și nu a putut fi mitropolit și arhiepiscop un arhieriu, care a căpătat numire numai de episcop, însaș mitropolia Bălgradului, întemeiată de Mihai-Viteazul, *nu a fost mitropolie adevărată, ci o simplă episcopie*, precum au numit-o corect arhierii din București, cari au sfințit în 22 Ianuarie 1698 pe Atanasiu, zicând: «De vreme ce arhieriu, care era mai dinainte vreme la *episcopia* Ardealului, anume Teofil, i-s'a sfârșit viața, și

episcopia a rămas văduvă» etc. (Cipariu: Acte și fragmente p. 240).¹⁾

Dacă Dr. Bunea n'ar fi teolog de Roma, această teorie nebisericască și anticanonică nu m'ar surprinde. În *Condica sfântă* a mitropoliei Ungro-Vlachiei însă, arhieriei predecesori lui Atanasiu toți sunt numiți și iscălesc jurământul ca *mitropoliți ai sf. mitropolii a Ardealului*, cu excepțiunea lui Ioasaf, care iscălește grecește «*ipop-sifiu*» al prea sfintei mitropolii Albeiluliei». ²⁾

Acestea sunt dovezi neîndoioase, că titlul și demnitatea de mitropolit s'au conferit mitropoliților Ardealului în toate timpurile prin autoritatea legiuită bisericască, patriarhul din Constantinopol, sau prin exarhul acestuia, mitropolitul Ungro-Vlachiei, și ei după legea bisericască s'au intitulat mitropoliți, nu după obiceiul «abuziv» al Sârbilor. Că principii ardeleni pe nici unul n'au numit mitropolit în decretelor, aceasta e foarte natural, căci religiunea dominantă în Ardeal eră cea calvină, și principii calvini în documentele oficiale nu întrebunțează tit-

¹⁾ Dr. Bunea: Ierarhia Românilor p. 10, 11.

²⁾ Cipariu, Acte și Fragmente p. 234—239. N. Popea, Vechea Mitropolie p. 7—12.

lul de mitropolit, necunoscut și neadmisibil în biserica calvinească. De aceea ei pe episcopii și mitropoliții români îi numesc cu termen comun de *episcopus*, uzitat și în biserica calvină. Cu Atanasiu, ultimul arhiepiscop ardelean hirotonit la mitropolia Ungro-Vlachiei în București, biserica Românilor din Transilvania este redusă la rangul de episcopie, pentru cuvântul, că predecesorul său în scaun, Teofil, căzuse în cursele propagandei catolice pentru unirea cu Roma, iar titularul mitropolit al Transilvaniei se declară, în calitate de Exarh al patriarhului din Constantinopol, mitropolitul Ungro-Vlachiei, Teodosie, care într'o scrisoare din 1702 scrisă în limbă latină către episcopul Atanasiu se întitulează: *Theodosius Dei gratia, Archiepiscopus Bucurestiensis et Metropolitae Transilvaniae.*¹⁾ De aceea în condica de hirotonire Atanasiu nu se mai numește mitropolit, ci simplu episcop.

În contra negațiunii absolute a dlui Dr. Bunea, dl N. Iorga admite și recunoaște existența mitropoliei Ardealului, însă numai dela Mihai-Viteazul înapoi, zicând: «*Mihai Vodă*

¹⁾ Biserica ortodoxă rom. a V. p. 91, 108.

a întemeiat scaunul mitropolitan din Belgrad și a dat bisericei române din Ardeal un adevărat și cel dintâi mitropolit, pe Ioan dela Prislop, pentru care înălță o mitropolie în capitala chiar a țării.¹⁾ Care va să zică: pe când Dr. Bunea tăgăduște peste tot mitropolia română din Transilvania, pentru cuvântul, că mitropoliții nu aveau brevetul principilor ardeleni, dl Iorga o tăgăduște înainte de Mihai-Viteazul, pentru cuvântul, că mitropoliții nu aveau reședință sumptuoasă. Invederat, că dl Iorga confundă sau identifică *instituțiunea mitropolitană* cu *clădirea* mitropoliei, făcând pendentă existența instituțiunei dela existența reședinței, care a înălțat-o Mihai chiar în capitala țării Ardealului. Aceasta e o părere greșită, pentru că mitropoliile ca așezăminte bisericești s'au decretat și înființat întâi prin conciliile ecumenice, mai apoi prin sinoadele patriarhale, pentru anume naționalități, țări sau provincii, fără a se avea totdeauna în privire localitatea sau sediul mitropoliților. Mitropolia Ungro-Vlachiei s'a întemeiat fără să se numească sediul sau reședința mitropolitului, care la început a rezidat

¹⁾ N. Iorga, Sate și preoți p. 33—41.

în Constantinopol, apoi în Argeș, Târgoviște și București, întitulându-se totdeauna cu numirea țării, nu cu cea a sediului. Tot așa și mitropoliții din Transilvania, în general s'au întitulat *mitropoliți ai Ardealului*, chiar și după întemeierea reședinței celei nouă în Alba-Iulia de Mihai-Viteazul. Și nici în diplomele date de principii ardeleni episcopilor românești nu se numește sediul sau reședința episcopului.

Instituția mitropoliei este deci osebă de stabilimentul mitropolitan. Voevodul Ungro-Vlachiei Alexandru Basarab de sigur va fi avut biserică și casă pentru reședință mitropolitană, totuș n'a putut să întemeieze scaun mitropolitan și să așeze în el mitropolit cu dela sine putere, ci a trebuit să ceară lucrul acesta dela patriarhia din Constantinopol. Tot așa nici Mihai-Viteazul nu putea să întemeieze cu dela sine putere scaun mitropolitan în Belgrad și să înalțe pe Ioan dela Prislop la demnitatea de mitropolit, dar nici dela patriarhia din Constantinopol nu aflăm să fi cerut încuviințarea acestui lucru: *pentru că mitropolia Transilvaniei există din vechime și Ioan eră deja mitropolit dela*

1585 hirotonit de către mitropolitul Ungro-Vlachiei ca Exarh patriarhal. Mihai-Viteazul n'a întemeiat scaun mitropolitan în Belgrad, ci a ridicat din temelie o reședință nouă mitropolitană, în oraș, în care Ioan dela Prislop s'a instalat cu titlul mitropolitan al predecesorilor săi, mitropoliții Daniil și Genadie, căci înainte reședința mitropolitană erà afară de zidurile orașului Alba-Iulia (estra muros civitatis nimirum Albensis) adecă într'un suburbiu.¹⁾

Despre această reședință mitropolitană se face mențiune într'un document din 16 Ianuarie 1581 dela principele Ardealului Criștofor Báthory, descoperit de dl N. Dobrescu în 1904 în arhiva statului din Budapesta, prin care se delimitează hotărările unui pământ alodial (fundum alodiale) care, zice-se în document, la meazăzi se învecinează cu *casa episcopului Românilor*, din comitatul Albei-Transilvaniei — «*Meridionali parte domus Valachorum episcopi in comitatu Albensi Transylvaniae.*²⁾ Documentată fiind astfel existența

¹⁾ Dr. Bunea: Ierarhia Românilor p. 184.

²⁾ N. Dobrescu, Fragmente privitoare la istoria bis. române p. 9.

unei reședințe mitropolitane într'un suburbiu al Belgradului la 1581, teoria despre întemeierea mitropoliei ardelenene *întâia oară* de Mihai-Viteazul, care a domnit dela 1593—1601, rămâne distrusă pentru totdeauna și zădarnice vor fi toate încercările de a o mai susține. Dar dl Bunea ținând mai mult la părerea sa eronată decât să se plece înaintea adevărului constat, după obiceiul său «abuziv», neavând dovezi pentru a-și apăra teoria, neagă că acel *domus Valachorum episcopi* ar fi fost reședință episcopescă sau mitropolitană, zicând: «Casa episcopului la început nu era destinată de reședință și nici nu există înainte de 1577—8 . . . Casa episcopului românesc s'a edificat probabil de Genadie, care a fost episcopul bisericilor românești din Transilvania între anii 1579 și 1585 — o casă în care *să poată descăleca*, când scoborându-se din pădurile Silvașului, ar veni în capitala țării» . . .¹⁾

Dar de unde știe dl Bunea, că casa episcopului român nu există înainte de 1577, și că la început nu era destinată de reședință? Căci d-sa

¹⁾ Dr. Bunea ib. p. 185—6.

nu aduce nici un document, nici o mărturie contimporană ca să ne convingem despre ceea ce afirmă, și este ridicul a tăgădui existența reședinței mitropoliților români în Alba-Iulia, și tot atunci a admite, că mitropolitul Genadie avea o casă într'un suburbiu, în care descălecă când venea «din pădurile Silvașului» în capitala țării. Părerea dlui Bunea, că casa era edificată de Genadie, n-o admite nici dl Iorga, pentrucă casa de care vorbește hotărnicia din 1581 «precum se vede dintr'un act tipărit de dl Dobrescu», zice d-sa, o aveau deja frații Tordași, și prin succesiune o căpătă Ioan dela Prislop «dacă Genadie n-o căpătase chiar el.»¹⁾ Așa dar existase și înainte de Genadie, și n'a fost proprietatea fraților Tordași (1577—1582) pentrucă proprietarul ei, cum zice dl Bunea, este un episcop cu jurisdicțiune peste comitatul Albei, iar episcop peste comitatul Albei, când s'a făcut hotărnicia din 1581, era numai Genadie.²⁾

Și aceasta este adevărat. Nu este adevărat însă ce afirmă dl Iorga, că actul din 1581 în care se vorbește

¹⁾ N. Iorga. Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul p. 8. 10.

²⁾ Ierarhia Românilor p. 186.

de casa episcopului român l-ar fi tipărit dl Dobrescu, și că în actul acela s'ar spune, că frații Tordași posedau acea casă, căci dl Dobrescu a dat numai un resumat de cuprinsul actului, exprimându-și părerea individuală, combătută de altfel de dl Bunea — «că acel *episcopus Valachorum*, care se află în posesiunea acelei case nu erà altul, decât Mihai Tordași, *care rezidà în Turdaș*». Dar o casă din suburbiul Belgradului, în care nu locuia episcopul, fiindcă rezidà în Turdaș, iar Genadie numai ocazional descăleacă în ea, «când se scoboria din pădurile Silvașului», nu putea fi îndeobște cunoscută și numită de *domus episcopi* «casa vlădicului», pentrucă în actul din 1581 casa episcopului român se fixează ca *semn de hotărnicie* (mejdină) pe temelul trecutului său notoric, a existenței și numirei sale tradiționale păstrate în popor. O casă edificată, ori căpătată ca donațiune între 1577 și 1581, adică cu un an doi înainte de data actului din 16 Ianuarie 1581, în care nici n'ar fi locuit episcop, ori ar fi fost casă privată a vre-unui episcop, care prin moartea episcopului proprietar ar fi încetat de a mai

fi *domus episcopi*, nu putea fi invocată cu acest titlu în documentul juridic din 1581, ca semn de hotărnicie, pentru precizarea dreptului de proprietate. Casa însă era averea sau proprietatea scaunului mitropolitan, a cărei stăpân permanent era episcopul sau mitropoliții români după vreme, numai faptul acesta îi da caracterul de *domus Valachorum episcopi*. *Și aceasta este cu adevărat vechea reședință a mitropoliților români din Transilvania, care a existat înainte de Mihai Viteazul, situată în afară de zidurile cetății (extra muros civitatis nimirum Albensis).*

În 20 Mai 1595 Mihai Viteazul încheie un tractat de supunere față de Sigismund Báthory, principele Ardealului, în care se stabilea învoiala, că: «toate bisericile românești din țara Măriei Sale (lui Sigismund Craiul) vor fi sub jurisdicțiunea sau dispozițiunea Mitropolitului din Târgoviște (sub jurisdictione vel dispositione Archiepiscopi Tergovistiensis) după dreptul bisericesc și orânduiala țării aceleia (illius regni, a Țării-Românești) și preoții își vor putea strânge veniturile lor îndatinate și

obișnuite.» ¹⁾ Prin tractatul acesta Mihai Vodă scoase pe un timp biserica românească de sub influința calvinilor. La urmă Sigismund îi concesse să edifice o mănăstire în cetatea Albei-Iuliei, care Mihai o ridică pe o colină (monasterium in colle penes civitatem) unde se află astăzi fortăreața, lângă reședința episcopilor romano-catolici, chiar la fereastra palatului (penes ferestrum pallacii) și aproape de biserica catedrală romano-catolică (contra ecclesiam cathedralem, cui prope est monasterium) cum ne spune episcopul romano-catolic Dimitrie Napragy în raportul său din Ianuarie 1602, cătră împăratul Rudolf.²⁾ *Aceasta este reședința cea nouă mitropolitană, înălțată din temelie de Mihai Viteazul în cetatea Belgradului.*

Avem dar două documente contemporane, unul prin care se dovedește, că reședința mitropoliei române (domus valachorum episcopi) a existat și înainte de Mihai-Viteazul, într'un suburbium al Bălgradului (extra muros civitatis), celalalt prin care se

¹⁾ Hurmuzaki, Docum. III p. 42. N. Iorga ib. p. 9. dr. Bunea, Vechile episcopii p. 63.

²⁾ Hurmuzaki. Docum. IV. 1 p. 287. Dr. Bunea, Ierarhia Românilor p. 187.

adevereste mutarea sau edificarea din temelie a reședinței mitropolitane de Mihai-Viteazul în chiar cetatea Bălgradului. Acesta și nu altul poate fi înțelesul teoriei istoriografilor noi, cari atribuesc lui Mihai-Viteazul întemeierea scaunului mitropolitan din Bălgrad. Catolicii adevărați n'au permis «schismaticilor» (ortodocșilor) să-și zidească biserici în centrele orașelor, sau în preajma bisericilor catolice. De aceea Românii dela orașe își zideau bisericile lor, ori în suburbii, ori la marginea orașelor. Biserica Românilor ortodocși din Beiuș d. e. e așezată și azi pe un deal, în afară de oraș. În Oradea-mare există din vechime o biserică ortodoxă în suburbiul Velențe, sau Katonaváros. Când însă Românii ortodocși au voit să-și mai zidească o biserică la 1784, în centrul orașului, catolicii nu le-au îngăduit, decât în urma unui ordin special al Impăratului Iosif al II-lea. Așa și mitropolia Bălgradului prin prepotența și violența catolicilor a fost respinsă în afară de oraș, într'un suburbiu, până la Mihai-Viteazul. În raportul său către Impăratul Rudolf II. să și plânga episcopul latin Napragy, că i-s'a permis lui Mihai-Vodă

să zidească mănăstire lângă reședința episcopului catolic, pentrucă zice el, nu se cuvine să fie biserică schismatică lângă fereastra palatului, (non decet penes fenestram pallacii schismaticum templum fieri).¹⁾

Când a ridicat Mihai această mănăstire? Dl Bunea pune timpul clădirii ei înainte de ce Mihai-Vodă ar fi ocupat Ardealul, între anii 1595—99, citând și aplicând rău pe Napragy: «antequam Michael Voivoda.... Provinciam occupasset», căci prin acest citat nu se indică timpul când s'a făcut clădirea, ci timpul când Sigismund a dat permisiune pentru edificarea mănăstirii (monasterium extrui permisserat). Și permisiunea n'a fost cu puțință să urmeze înainte de anul 1597. Și chiar dacă ar fi avut-o dinainte această permisiune, Mihai eră atât de angajat și absorbit în cursul anilor 1595 și 1596 în războaiele cu Turcii și Tătarii, încât îi eră peste puțință să se mai gândească și la alte daraveri, să se ocupe cu clădirea mănăstirii din Alba-Iulia, când el eră continuu în lagăr, și banii îi trebuiau pentru cheltuielile de războiu. În general însă, de o concesiune pentru

¹⁾ Hurmuzachi ib.

edificarea mănăstirei sau a bisericii mitropolitane în cetatea Albei-Iuliei nu putea fi nici vorbă, câtă vreme trufașul Sigismund Báthory îl tracta pe Mihai ca pe un vazal, care îi recunoscuse supremația prin tractatul din 20 Maiu 1595, și nu avea voie să-și anine nici propria pecete pe hrizoavele sale.¹⁾

Numai după ce Mihai-Vodă arătase, prin strălucitele biruințe asupra Turcilor la Călugăreni, Târgoviște, Giurgiu și Nicopol, ce putuse, și crescuse mult peste capul pretinsului său stăpân, când el devenea groaznic și amenințător prin alianța putincioasă ce i-o oferiau Turcii,²⁾ cercă Sigismund Báthory să-i câștige grația, primindu-l la curtea sa cu cea mai mare pompă, ca pe un suveran puternic, în 30 Decembrie 1596. Numai acum, în situațiunea schimbată îi concesse lui Mihai să zidească mănăstire în cetatea Bălgradului, pe care Sigismund însuși o înzestră cu moșii, precum spune Napragy:... *Princeps Sigismund, in gratiam Michaelis Vaivodae, quem a Turcorum societate avocaverat omnibusque benevolentiae significatio-*

¹⁾ A. D. Xenopol, Istoria Românilor III. 235.

²⁾ Xenopol ib.

*nibus prosequeretur, Monasterium in colle penes civitatem sumptibus Michaelis extrui permiserat, praediisque donaverat.*¹⁾ Aşa dar nici mănăstirea, nici biserica mitropolitană din cetatea Albei-Iuliei, nu erau şi nu puteau fi clădite înainte de anul 1597. Prin urmare: «*biserica din Bălgrad care există în 1595, în care s'a îngropat atunci Danciul Brâncoveanu, tatăl lui Matei-Vodă de mai târziu*», după cum constată dl Iorga dintr'un document inedit aflat în arhiva statului din Bucureşti,²⁾ nu era biserica mănăstirii din cetate, cum afirmă dl Bunea, ci de bună seamă biserica, care se află lângă *domus valahorum episcopi*, vechea reşedinţă mitropolitană din suburbiul Bălgradului.

Dl N. Iorga învinovăţeşte pe cărturarii ardeleni, cari menţin existenţa unei vechi mitropolii româneşti în Alba-Iulia, că nu țin seamă de mărturia lui Napragy despre clădirea bisericeii din Alba-Iulia, de începerea pomelnicului mitropolitan cu numele Ioan, de amintirea statornică a documentelor de danie muntene despre

¹⁾ Hurmuzachi. Docum. IV. 1 p. 287.

²⁾ Sate şi preoţi, p, 153 nota 1.

ctitoria lui Mihai etc... În sfârșit, dsa crede a fi găsit «ceva care va închide polemica pentru orice om învățat, pentru orice om cinstit». ¹⁾ Om învățat eu nu mă socotesc, dar să-mi dea voie dl Iorga, ca să-i contestez dreptul de a insulta și a-l declara de necinstit pe acela, care n'ar putea primi cu convingere liniștită părerile și teoriile sale. Căci acel «ceva» prin care gândește să închidă polemica, este povestirea transmisă prin niște însemnări din 1627 de mitropolitul Petru Movila despre întemeierea miraculoasă a mitropoliei din Alba-Iulia, povestire, care stă în contradicție cu raportul lui Dimitrie Napragy, căci după mărturia acestuia, cum am arătat mai sus, mănăstirea sau biserica cea nouă s'a edificat în cetate, iar în povestirea lui Petru Movila se zice, că Mihai-Vodă a zidit biserică, după învoirea tuturor locuitorilor țării Ardealului, «dar *nu în cetate*, ca nu cumva cu schimbarea vremilor să o risipească, *ci la marginea orașului, lângă zidul cetății*, într'un loc frumos . . . Și episcopia a mutat-o acolo,

¹⁾ N. Iorga, Stefan-cel-mare, Mihai-Viteazul p. 11.

căci mai înainte trăiau în alt loc episcopii» etc.¹⁾

Invederat, că povestirea se mișcă în jurul vechei catedrale mitropolitane, așezată afară din cetate la marginea orașului. Și dl Iorga, împotriva mărturiei ce o face episcopul Napragy, susține acelaș lucru, că «Mihai-Vodă, când luă în toamna anului 1599 Ardealul, făcù din casa de pe deal lângă Alba-Iulia, de care vorbește hotărnicia din 1581, o reședință de mitropolit ardelean al Românilor».²⁾ După raportul lui Napragy însă, Mihai-Vodă a zidit mănăstirea sau reședința cea nouă în cetate, și de aci povestirea lui Movila despre mutarea mitropoliei în stabilimentul cel nou din lăcașul cel vechiu, din suburbiu, unde locuiau mai înainte mitropoliții. Ioan dela Prislop se așeză cel dintâi *mitropolit adecă în cetatea Bălgradului*, și este firesc lucru, ca pomelnicul catedralei cei nouă din cetate să înceapă cu numele celui dintâi mitropolit, care a servit în această catedrală, păstrându-și biserica din suburbiu ale ei vechi întocmiri cu pomel-

¹⁾ N. Iorga: Stefan-cel-mare, Mihai-Viteazul și Mitropolia Ardealului p. 16.

²⁾ N. Iorga ib. p. 10.

nicul slugitorilor și ctitorilor săi, pentru că fiecare biserică își are pomelnicul său. Pomelnicul publicat de dl Iorga ¹⁾ nu e mai complet și nici așa de vechiu ca dipticul publicat de Petru Maior, ²⁾ care asemenea începe cu *Ioan* și sfârșește cu Teofil, iar pomelnicul dlui Iorga începând cu Ioan sfârșește cu Grigorie (Maior), cuprinzând «episcopii» ortodocși, sau calvini, după Dr. Bunea, cu cei uniți la un loc, nelipsind nici Mihailă (Circa) din Gămbuș, care a predicat în contra unirei pe timpul lui Atanasie. Evident, că acest pomelnic este o alcătuire posterioară, cel puțin cu 90 de ani, după ce s'a scris dipticul comunicat de P. Maior.

Sunt două documente pe care mai ales se razimă adversarii vechei mitropolii a Transilvaniei, combătând existența ei înainte de Mihai-Viteazul: hrizoavele lui Constantin Brancoveanu, principele Țării-Românești, unul din 25 Maiu 1698, al doilea din 15 Iunie 1700. Aceste hrizoave s'au publicat întâi de T. Cipariu. ³⁾ Până

¹⁾ Studii și Docum. IV. p. 66—67.

²⁾ Istoria bisericei Românilor p. 159.

³⁾ Arhiv pentru filologie și istorie pag. 453—456.

atunci erà cunoscut numai un resumat latinesc din al doilea hrizov, publicat de Petru Maior.) Acestea sunt singurele hrizoave domnești, care vorbesc despre întemeierea mitropoliei Belgradului de Mihai-Viteazul. Ele nu sunt documente contimporane și nu sunt făcute cu scop de a constata anume ctitoria lui Mihai, în urmare nu pot servi de dovadă, că înainte de el n'ar fi existat mitropolie românească în Alba-Iulia. Hrizoavele acestea sunt documente de danie făcută mitropoliei Belgradului de Constantin Brancoveanul pentru a întări, față cu propaganda catolicilor, legătura ierarhică a ei cu mitropolia Ungro-Vlachiei, a cărei titular erà totodată Exarhul patriarhului din Constantinopol pentru mitropoliții Ardealului. În hrizovul din 1698 principele Brancoveanul asigurază mitropoliei din Belgrad o subvențiune anuală de șese mii bani. «Deci dară, zice el, dator ne rânduim, ca să avem a da, viitorilor de acolo celorce vor veni dela această sfântă mitropolie de an bani șese mii. *Care număr să fie neschimbat și nemutat, pentrucă știindu-o pe aceasta sfântă mitropolie că să învâluește*

1) Istoria bisericeii Românilor p. 149.

ca o corabie în mijlocul valurilor Mării, fiind între multe feluri de eretici necredincioși și să năpăstuiască dela dânșii în multe chipuri».

Prin al doilea hrizov din 1700, Voevodul român dăruiește mitropoliei din Belgrad moșia Merișenilor din județul Argeș, zicând: «Și dupăce am cumpărat domnia mea această moșie, fiind aceasta sfântă mitropolie de să învăluiaște ca o corabie în mijlocul valurilor Mării, aflându-se între multe feluri de limbi străine, fiind și lipsită de celece sunt de ajutorul sfintei mitropolii. Domnia mea am socotit de am dat și am miluit această sfântă mitropolie cu această moșie, ca să aibă a țineă pe dânsa oameni și alte bucate, dobitoace, ori ce le-a fi voia. Ca să fie sfintei mitropolii de întărire și de ajutor. Iar domniei mele și răposașilor părinților domniei mele vecinică pomenire. Drept aceia domnia mea am dat și această carte a domniei mele împreună și cu toate zapi-sele de cumpărătoare acestei moșii, Sfinției Sale părintelui Aftanasie mitropolitul și a tot soborul sfintei mitropolii, ca să aibă a ținerea și a stăpâni această moșie din Merișeni cu tot venitul ce ar fi din hotar până în

hotar» etc Dar, în urma unirei, Români ardeleni perdură și moșia și mitropolia. Mitropolitul Teodosie scrisese lui Atanasiu, că principele Constantin Brancoveanu e atât de indignat, încât nu mai voește să auză de dânsul, refuzând chiar a i-se mai elibera venitul moșiei.¹⁾

În ambele hrizoave, în introducerea textului, cum se află tipărit la Cipariu, se zice, în cel dintâi, că sfânta mitropolie a Belgradului «*dentru a sa temelie iaste făcută și înălțată de răposatul I-o Mihai-Voevod pe vreme când a fost craiu într'acea parte de loc*». În al doilea hrizov, asemenea: «*Care dentru a sa temelie iaste făcută și înălțată de răposatul I-o Mihai-Vov.*» Cuvintele acestea, zice dl Bunea, ne spun apriat «că mitropolia Belgradului a fost făcută și înălțată dintru a sa temelie de Mihai-Viteazul, și *nu spun* nici cu un cuvânt, că înainte de Mihai-Viteazul ea ar fi avut în Alba-Iulia, ori airea vre-o «*casă rezidențială*» ruিনată prin vechime. Așa dară, continuă dsa, este fals ce ne spune extrasul latinesc al hrizovului original la Petru Maior» . . .²⁾ etc. Voește doar

¹⁾ Biserica ort. română a. V. p. 109.

²⁾ Ierarhia Românilor p. 7.

să zică, dl Bunea, că hrizovul nu spune, că mitropolia, ca *instituție*, nu ca clădire, ar fi avut vre-o casă rezidențială înainte de Mihai-Viteazul. Dar despre aceasta nu poate să facă mărturie un document de danie din 1700, care accidental, și numai *istoricește* și nu nemijlocit ne dă cunoștință despre mitropolia făcută și înălțată din temelie de Mihai-Viteazul. Cu adevărat, hrizovul nu spune, dar *nici nu tăgăduște, că mitropolia* ar fi avut în Alba-Iulia casă rezidențială înainte de Mihai-Viteazul, iar din cuvintele «care dintru a sa temelie este făcută și înălțată» *încă nu se poate conclud*e în mod absolut, că acolo unde se face și se înalță o clădire din temelie n'ar exista, ori n'ar fi existat înainte altă clădire. De câteori ni-se dă prilej să vedem d. e., că cutare proprietar în locul unei case vechi își zidește alta nouă, din temelie, chiar pe locul acela, ori într'alt loc.

Textul hrizovului se rapoartă la donațiunea făcută de Constantin Brancoveanu, și numai în treacăt face mențiune despre întemeierea mitropoliei din Alba-Iulia de Mihai-Viteazul. Am spus însă și altădată,¹⁾ că extra-

¹⁾ V. Mitropolitul Sava II. Brancovici p. 8.

sul latinesc dela Petru Maior l-a făcut S. Clain, care singur mărturisește lucrul acesta zicând: «Această donație frumoasă scrisă pe pergamen însumi o am cetit, și mai cești ani o *am prefăcut latinește*, că eră românește scrisă, și o am lăsat în arhivul episcopiei Făgărașului la Blaj. Acum ne având la mână cea românească originală scrisoare, de pe cea latinească o am tălmăcit». ¹⁾ În tălmăcierea cea românească, ca și în extrasul cel latinesc, S. Clain redă în resumat *înțelesul*, nu textul întreg al hrizovului. După extrasul acesta principele Brancoveanu dăruiește moșia Merișenilor sfintei și dumnezeieștii mitropoliei Belgradului, «*a căreia casa cea de residenție, care pentru vechime căzuse, din temei o a făcut răposatul în Domnul oarecând predecesorul nostru Io Mihail-Voevod*». ²⁾

S. Clain deci, întemeiat chiar pe textul hrizovului original, care l-a avut și l-a cetit, nu admite, că prin cuvintele «care dintru a sa temelie este făcută și înălțată de răposatul Io Mihail-Voevod», s'ar înțelege, că înainte

¹⁾ S. Clain: Istoria Românilor ms. part. 8 §. 3 nota 1.

²⁾ S. Clain ib.

n'ar fi existat mitropolie românească în Alba-Iulia, că această mitropolie ar exista numai dela Mihai-Viteazul, ci că Voevodul român a făcut altă residenție nouă, cum se zice, din temelie, în locul celei vechi.

Cumcă acesta, și nu altul este înțelesul cuvintelor de mai sus, se dovedește prin faptul constatat, că în hrizovul cel dintâi din 25 Maiu 1698 a lui Constantin Brâncoveanu, s'a scris: »*care dentru a sa temelie iaste făcută și înălțată de un prea sfântul și de Dumnezeu alesul pomenitul părintele Sava Brancovici*». Așa stă scris în *Condica* cancelariei Logofetei cei mari a lui Constantin Brâncoveanu, din Arhivele Statului din București, la pag. 273—5 unde se afă textul hrizovului introdus în toată estensiunea. Dl N. Densușanu, care a publicat în «Arhivul» lui Cipariu din 1869 copia hrizovului după originalul, care se află în muzeul Bruckenthal din Sibiiu, a constatat de pe atunci, că locul unde sunt cuvintele: »*răposatul Mihai voiv. pe vreme, când a fost Crai în acea parte de loc*», e cores, se vede răsura foarte bine, varietatea negrelei, care a cam început a roși, ba chiar din unele litere a rămas câte o

coadă nerasă; pe corecțiunea aceea se mai cunoaște pulbera de aur». ¹⁾

Este deci constatat, că pasagiul referitor la ctitoria lui Mihai Viteazul în hrisovul din 1698 este falsificat, că acel pasagiu în textul original, nefalsificat, spune că mitropolia Belgradului «*dintru a sa temelie este făcută și înălțată de un prea sfântul și de Dumnezeu alesul pomenitul părintele Sava Brancovici*». Din cuvintele acestea dl Bunea ar trebui să concludă, după felul său de interpretare, că înainte de Sava Brancovici n'a existat mitropolie românească în Alba-Iulia — pentru că textul citat nu spune că ar fi existat — dacă n'am avea al doilea hrisov, cel din 1700, prin care se scoate la iveală ctitoria lui Mihai Viteazul. Prin urmare, precum prin cuvintele «*făcută și înălțată din temelie*», în hrisovul din 1698, nu este a se înțelege întemeierea unei mitropolii, care n'ar fi existat înainte, ci reconstruirea sau reedificarea reședinței mitropolitane de Sava Brancovici, ruinată de Turci și de Tătari în două

¹⁾ T. Cipariu: Archiv. p. 454. Această constatare o face și profesorul dr. Lupaș din Sibiu, care a trimis Academiei române o fotografie a hrisovului aflător în muzeul Bruckenthal, în anul trecut.

rânduri, tot așa, prin cuvintele «care dintru a sa temelie este făcută și înălțată de răposatul Mihai-Voevod», în hrisovul din 1700, este de a se înțelege clădirea din temelie a reședinței mitropolitane, ruinată prin vechime, cum ne spune S. Clain.

* * *

Din cele expuse cetitorul nepreocupat, cumpănind argumentele *pro* și *contra*, va putea judecă liber, întru cât mi-a succes să dovedesc existența mitropoliei Ardealului înainte de Mihai-Viteazul. Eu n'am urmărit prin studiul de față scopul ca să scriu istoria ierarhiei și a mitropoliei române din Transilvania și Ungaria, ci ca să apăr, după puterile mele, în contra atacurilor din lăuntru, existența istorică a acestor venerabile așezăminte, sub a căror pavăză s'a înche-gat și s'a desvoltat poporul român, ca societate religioasă și politică. Atacați am fost și suntem noi Româ-nii și azi pe câmpul istoriografiei na-ționale, ci atacurile venind din afară nu ne supără ca atacurile, cari ne vin dela frați, sub aparența adevăru-lui. S. Clain, Șincai, Petru Maior, au muncit toată vieața la cartea neamu-

lui românesc, și s'au sfârșit ca modești muncitori, lăsându-ne moștenire operele lor neperitoare temelie la întreaga noastră dezvoltare culturală. Ei știu și recunosc o mitropolie a tuturor Românilor din Transilvania înainte de Mihai-Viteazul, pe care dl Bunea o combate cu îndărătnicie, pretinzând, că scrisele marilor dascăli sunt erori învechite, și atacând cu violență pre câți nu jură în cuvintele sale. Cât de puțin îndreptățit însă este dl Bunea să atace convingerile celor ce țin la vechea mitropolie de Alba-Iulia se vede din recensiunea făcută asupra «Vechilor episcopii» de ilustrul academician *Gr. G. Tocilescu*, din care extragem de încheiere următoarele părți:

«Mica lucrare asupra căreia am onoare a Vă relata, o recunoaște însuși autorul ei «că nu este o scriere perfectă» și că mai trebuiesc încă cercetări pentru lămurirea trecutului bisericeii române din Transilvania și Ungaria de la secolul al XV-lea până la sfârșitul secolului al XVII-lea. Totuș autorul are convingerea, că printr'ânsa s'a apropiat «cu mult mai tare de adevăr, decât cei ce au tratat ace-

lași subiect: istoria bisericei românești», din răstimpul secolilor sus amintiți.

«Cum se vede, încă dela început autorul își ia o pozițiune militantă față de ceea ce numește fără șovăire «născociri, cari la noi au devenit dogme istorice». Asemenea «dogme istorice» însă se găsesc pe terenul religios al istoriei bisericei române, pe un teren de luptă, adecă pe care nu poate cineva păși decât bine înțarmat, cu documente sigure, autentice și îndestulitoare. Chiar și atunci când poșezi asemenea dovezi, totuș *trebuie să mai stai la îndoială, dacă totul ai cercetat, dacă nu-ți mai rămâne încă ceva nelămurit, încă ceva îndoios; dar și într'un caz și într'altul rezerva ți-se recomandă, căci atingi un teren de ordin moral, atingi instituțiunea cea mai scumpă și mai însemnată a unui popor.* Rezerva devine însă o datorie de prudență, atunci, când în calitate de înalt preot al unei confesiuni, cauți a-ți îndreptă armele contra bisericii altei confesiuni, — mai ales când credincioșii acesteia sunt propriii tăi frați, fiii aceleleași mame. De aceea, domnilor colegi, de la început chiar, *broșura pă-*

rintelui Bunea pare a fi scrisă cu anumite tendințe, ea nu voește atâta ca să pună în lumină nește adevăruri din istoria bisericilor românești de peste Carpați, ci mai mult sub aparența unor cercetări cu totul desinteresate, curat științifice, țintește temelia legală și existența istorică a Mitropoliei române din Belgrad (Alba-Iulia). Aceasta scriere caută să nimicească ideea, că odată Mitropolia română din Alba-Iulia a fost o biserică națională, autocefală și subordonată canoniceste Patriarhului din Constantinopol, și că Români de peste Carpați au avut și dânsii instituțiuni naționale, religioase, ca atare recunoscute. . . .

«Chiar din titlul acestei broșuri se vede, că autorul scoboară mitropolia Belgradului la simplă episcopie, punându-o ceva mai pe jos decât unele simple episcopii, ca aceea a Vadului, Geoagiului, a Silvașului. Atacându-se însă existența canonică și legală a Mitropoliei române de Alba-Iulia, se atacă maica comună a ambelor mitropolii române de peste Carpați (Blaș și Sibiiu); se atacă existența și legalitatea tuturor episcopiiilor române de pe teritoriul Tran-

silvaniei și Ungariei, ca mâne poi-
mâne să vină alții și să atace legali-
tatea și a Ungro-Vlahiei și Moldovei.

«Chiar din titlul ce autorul îl dă
scrierii sale, de «Vechile episcopii
românești», titlu în care Belgradul
(Alba-Iulia) este pus în șirul numai
al unei simple episcopii, se vede spi-
ritul și preocupățiunea scriitorului.

*«Faptele pozitive sunt, că au exis-
tat peste Carpați din cea mai depăr-
tată vechime, nu numai episcopii teri-
toriale, dar și o autoritate bisericească
superioară, română, o arhiepiscopie a
țării Ardealului și a părților ungu-
rești».*¹⁾

¹⁾ Analele Academiei române. Seria II. Tom.
XXV 1902—1903 pg. 412—416.